مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦/ العدد ٥

جريمة التحريض على الفسق والفجور عبر مواقع التواصل الاجتماعي

مەڕوە على عزيز

parezark@gmail.com

أ.د. سامان عبدالله عزيز

saman.aziz@su.edu.krd

جامعة صلاح الدين / كلية القانون

الكلمات المفتاحية: جريمة , التحريض , الفسق , الفجور , التواصل الاجتماعي

كيفية اقتباس البحث

عزيز , مەڕوە على , سامان عبدالله عزيز, جريمة التحريض على الفسق والفجور عبر مواقع التواصل الاجتماعي,مجلة مركز بابل للدراسات الانسانية، آيار ٢٠٢٦, المجلد:١٦, العدد:٥ .

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث ومشاركته مع الآخرين بشرط نَسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو استخدامه لأغراض تجارية.

Registered **مسجلة في**
ROAD

Indexed **مفهرسة في**
IASJ

The Crime of Inciting Immorality and Debauchery via Social Media

Merwa Ali Aziz
parezark@gmail.com
Prof. Dr. Saman Abdullah Aziz
saman.aziz@su.edu.krd
Salahaddin University / College of Law

Keywords : Crime, incitement, debauchery, immorality, social media

How To Cite This Article
Aziz , Merwa Ali , Saman Abdullah Aziz The Crime of Inciting Immorality and Debauchery via Social Media ,Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, May 2026,Volume:16,Issue 5.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

Abstract
Modern science and information technology are in a state of constant progress and evolution. Whilst every scientific advancement and technological stride serves humanity and individuals better, they simultaneously produce undesirable consequences. Following the surge in social media usage, various new methods and avenues for committing criminal acts have emerged. Consequently, the crimes of inciting and facilitating debauchery are amongst the most dangerous moral crimes threatening the core values of society.

This crime encompasses various forms, including the dissemination of obscene images, videos, or pornography on social media platforms, and the management of online accounts that promote vice or debauchery. It also involves the livestreaming of sexual acts, the display of sexual or provocative imagery, the use of sexually explicit comments or private messages, and the grooming or influencing of victims (both male and female), as well as luring minors under the legal age for the purpose of debauchery via social networking sites and the internet.

These crimes have a devastating impact on the fabric of social relationships and family structure. However, the Iraqi legislature has not

yet taken steps to enact specific legislation to combat information technology and internet crimes. In contrast, the Kurdistan legislature, recognising the dangers arising from communication devices, enacted a special law known as the "Law on Preventing the Misuse of Communication Devices," No. (6) of 2008.
This law covers crimes of debauchery committed via social media platforms and prescribes penalties for them. However, as this law contains numerous shortcomings and requires urgent amendment, we will divide the study of this crime into two sections.

الملخص
لقد استمر العلم الحديث والتكنولوجيا بالتقدم والتغير دائما، فمع كل تقدم للعلم والتكنولوجيا تخدم أكثر البشرية وأفراد المجتمع، ولكن في الوقت نفسه يترك اثرا غير مرغوب فيه بعد ارتفاع نسبة استخدم مواقع التواصل الاجتماعي، لذلك تظهر باستمرار أساليب وطرق مختلفة لارتكاب الأفعال الاجرامية، وبهذا فان جريمة التحريض وتسهيلاته على ارتكاب الفساد من أخطر انواع الإلكترونية التي تهدد القيم الأعلى في المجتمع.
ان هذه الجريمة اشكالا مختلفة منها: نشر صور وفديويوهات فاحشة، او المواد الإباحية في مواقع التواصل الاجتماعي وإدارة حساب اون لاين التي تمهد الطريق لارتكاب الأفعال السيئة او الفاحشة ، والبث المباشر للأعمال الجنسية وعرض مشاهد وصور مثيرة وفاحشة، استخدام التعليقات، او رسائل جنسية خاصة عن الضحايا وتأثيرها على كلا الجنسين(الذكور والاناث) وجذب الأطفال ما دون السن القانوني من أجل اعمال الفساد من خلال مواقع التواصل الاجتماعي.
كما أن هذه الجريمة لها آثار مدمرة على بنية العلاقات الاجتماعية والاسرية، الا ان المشرع العراقي لم يخطو اية خطوة لوضع قانون خاص لمواجهة الجرائم الإلكترونية.
الا ان المشرع الكردستاني قد شعر بالخطر الذي يأتي عن طريق ألاجهزة الإلكتروني. لذا قام بسن قانون رقم ٦ لسنة ٢٠٠٨ في الوقت الذي يشوب هذا القانون العديد من النقص وحاجةالى تعديل عاجل، لذلك سوف نقسم هذه الجريمة على طلبين.

تاوانی هاندان لەسەربەرەڵایی و بەدڕەوشتی و لەڕێگەی ماڵپەڕەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان

مەڕوە على عزيز
parezark@gmail.com
پ.د. سامان عبدالله عزيز
saman.aziz@su.edu.krd
کۆلیجی یاسا- زانکۆی سەڵاحەددین

پوختە
زانست و زانیاری تەکنەلۆژیایی سەردەم هەمیشە لەپێش کەوتن وگۆرانکاری بەردەوامە بۆیەلەگەڵ هەرپێشکەوتنێکی زانستی وبەرەوپێش چوونی تەکنەلۆژیا خزمەتی زیاتر بەمرۆڤایەتی و تاکەکانی کۆمەڵگادا دەکەن و بەڵام لەهەمان کاتیشدا شوێنەواری نەخوازراویشیان هەیە دوابەدوای بەرزبونەوی رێژەی بەکارهێنانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان وبۆیە بەردەوام شێواز ورێگای جوراوجۆرپەیدابوونە بۆئەنجام دانی کردە تاوانکاریەکان،

هەربۆیەتاوانی هاندان و ئاسانکاری لەسەرکردەوەی بەربەرەلای لە مەترسیدارترین جۆرەکانی تاوانی رەوشتین کە هەڕەشە لەبەها باڵاکانی کۆمەڵگا دەکەن.

ئەم تاوانە چەندین شێوە لەخۆدەگرێت لەوانە بڵاوکردنەوەی وێنەوڤیدیۆی ڤێزەون یان پۆرنۆگرافی لەپێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان وبەڕێوەبردنی ئەکاونتەکانی ئۆنلاین کە پەرە بە کاری خراپەکاری یان بەربەرەلایی دەدەن، پەخشی ڕاستەوخۆی کارە سێکسییەکان وپیشادانی دیمەن و وێنەی سێکسی و وروژێنەر، بەکارهێنانی کۆمێنت یان پەیامی تایبەتی سێکسی وبەکاریگەری کردن لەسەرقوربانیانی (نێرو مێ) وەراکێشانی منداڵانی خوار تەمەنی یاسایی بۆ کاری مەبەستی بەربەرەلایی لەرێگەی پێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان وجیهانی ئینتەرنێتەوە.

ئەم تاوانانە کاریگەری وێرانکەریان لەسەر پێکهاتەی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و خێزان هەیە بەڵام یاسادانەری عێراقی تائێستا هیچ هەنگاوێکی نەناوە بۆدانانی یاسایەکی تایبەت بۆرووبەرووبونەوەی تاوانەکانی تەکنەلۆژیایی زانیاری و ئینتەرنێت هەربۆیە لەدەرئەنجام دا یاسادانەری کوردستانی هەستی بەومەترسیەکردلەکەرێگەی ئامێرەکانی پەیوەندی کردن دێتەکایەوە بۆیە هەستابەدانانی یاسایەکی تایبەت کەبەیاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێری پەیوەندیەکان ژمارە(٦)ساڵی(٢٠٠٨) ناسراوە

وەتاوانی کردوەی بەربەرەلایی لەرێگەی پێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکانیش لەخۆدەگرێت و سزاکەشی دیاری کردوە هەرچەندە ئەم یاسایە چەندەها کەموکورتی لەخۆدەگرێت و پێویستی بەهەموارکردنی بەپەلەهەیە، هەربۆیە ئەم توێژینەوەیە بەسەردوو داواکاری دابەش دەکەین لە داواکاری یەکەم باس لەمانایی هاندان لەسەرکردەوەی بەربەرەلای دەکەین و لە داواکاری دووەم:رەگەزەکانی تاوانی هاندان لەسەرکردەوەی بەربەرەلای و سزاکەی ئاماژە بۆ دەکەین.

وشەی سەرەکی: تاوان، هاندان، لەشفرۆشی، بێ ئەخلاقی، سۆشیال میدیا

پێشەکی:

لەدوای سەرهەڵدان و تەشەنەسەندنی ئامێرە ئەلیکترۆنیەکان بە تایبەت دوای هاتنەکایەی و ئینتەرنێت وپێگەکانی تۆرە کۆمەڵایەتیەکان لەماوەی رابردوو، بەکارهێنانیان وەك دوو ئامرازی سەرەکی و بەسود بۆ ئاسانکاری و ڕایی کردنی کاروبارەکان لە زۆربەی بوارەکانی ژیانی رۆژانەدا، ئیتر وردە وردە پێشێلکاری و خراپ بەکارهێنانەکانیشیان هاتەئاراوە، لێکەوتە نەخوازراوەکانیشیان سنورەکانی بەزاند و شوێنەواری نەرێنی لە زۆربەی هەرەزۆری ناوچەکانی جیهاندا بەجێهێشت، هەربۆیە یەکێک لەوتاوانە بەربڵاو وقێزەونانەی کەوالەرێگەی پێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان روودەدات رۆژانە چەندەهاکەیسی لەم بابەتەرووبەرووی داداگاکان دەبێتەوە ئەویش بریتیە لەتاوانی هاندان لەسەرکردەوەی بەربەرلایی لەرێگەی پێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان

تاوانی هاندان بۆکردەوەی بەربەرەلایی ئاماژەیە بۆ هەرکردارێک کەبریتی یە لەبانگێشت کردن و هاندان وئاسانکاری بۆچالاکیەکی سێکسی ورەفتارێکی لادان لەبەها رەوشتیەکان لەناوکۆمەڵگادا،

هاندان کاتێک ڕوودەدات کە تاوانبار دەستەواژەکان ئاراستەی قوربانییەکە بکات کە ئەگەری وروژاندنی ئارەزووی سێکس و ڕۆحی وەسوەسە لەخۆدەگرن بۆ پەیڕەوکردن و هاندانی لەسەرکردەوەی داوێنپیسیی یان کردنی خراپەکاری ئەمەش بەچەندین شێوازئەنجام دەدرێت هەروەکو لەناوەرۆکی توێژینەوەکە ئاماژەمان پێدایە هاندانەکە بەشێوازی کردار یان بەشێوای زارەکی بێت یابەپیشاندانی وێنەی بێت جیاوازی ناکات، بەڵام لەناوەرۆکەوە یەک مانا دەدەت ئەویش هاندانە لەسەر کردەوەی بەربەرەلایی، کەوا رۆژانە چەندەها تاوانی لەم شێوازە لەپێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان روودەدات بەتایبەتی لە پێکەکانی وەک تیک تۆک وئینستەگرام وفەیسبوک، هتد.

وەئەم تاوانانە بە شێوازی جۆراوجۆر لەخۆدەگرێت، لەوانە دەستەواژەیان ڤیدیۆ، یان وێنەی سێکسی وسایتی پۆرنۆگرافی و جولە وکرداری سێکسی و پەخشی ڕاستەوخۆی کارە سێکسییەکان و بەکارهێنانی کۆمێنت وپەیامی سێکسی دەگرێتەوە.

ئەم تاوانانە لەئێستادا بە ئاسانی ئەنجامدانیان تایبەتمەندن، چونکە پێویستیان بە کارلێکی ڕاستەوخۆ و شوێنێکی دیاری کراونیە. تەنها پێویستی بە ئامێرێک یان مۆبایلێکە کەبە ئینتەرنێتەوە بەستراوەتەوە، ئەمەش ژمارەی تاوانباران چەند هێندە دەکات و بەدواداچوونیان قورستر دەکات. ئەم تاوانانە ئیتر تەنیا بە ڕێگەی تقلیدی ئەنجام نادرێت بەڵکو لەگەڵ پێشکەوتنە تەکنەلۆژییەکان پەرەیان سەندووە، بەتایبەتی لە ژێر ڕۆشنایی بەردەستبوونی بەربڵاوی پێگەکانی تۆڕەکۆمەڵایەتیەکان و بەرنامە ئەلیکترۆنیەکان، کە ژینگەیەکی بەپیتیان بۆ بڵاوبوونەوەی ئەم ڕەفتارانە دابینکردووە، جا چ لە ڕێگەی بڵاوکردنەوە، هاندان وئاسانکاری بۆئەنجام دانی ئەم تاوانە دەستەبەردەبێت. هەربۆیە پێویستە بەشێوەیەکی یاسای ڕێگری لەم تاوانە بکەین وبەشێوەیەک کەوامەاف و ئازادیەکانی تاک بپارێزرێت و ڕێگری لە بیرو دەربرینی ئازادنەگرێت.

- **گرنگی توێژینەوە:**

لەدوای پێشکەوتنی تەکنۆلۆجی و هاتنەکایەی ئامرازەکانی کۆمپیوتەر و ئینتەرنێت و بەکارهێنانیان بە شێوازێکی بەرفراوان لە زۆربەی کایەکانی ژیانی تاك و کۆمەڵگەدا، هەروەها سەرهەڵدان و بڵاوبوونەوەی پێشێلکاری و ڕەفتارە نەخوازراوەکانی سەر ئەم دوو ئامرازە و لێکەوتنەوەی شوێنەواری زیان بەخش و کاریگەر، جۆرەها دیدگا و بیرکردنەوە گەڵاڵە بوون بەمەبەستی بەرپێگرتن و ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم دیاردەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هێشتا باس و خواس و تێگەیشتنی چڕوپڕ لەبارەی ئەم پێشێلکاریيانە گرنگی و سەنگی خۆی دەبێت، بەتایبەت ئەگەر هاتوو بە لێکۆڵینەوەیەکی ورد لەسەر بنەمایەکی زانستی قووڵ، گوزارشت لە تاوانەکەکانی ئینتەرنێت بکرێت، و تایبەتمەندی، پایە و ڕەگەزە پێکهێنەرەکانیان دابڕێژرێت و جیابکرێنەوە لەوانەی کە لێیان دەچن، واتا و بەهایەکی بەرچاوتر بە توێژینەوەکە دەبەخشێت.

هەر لەم چوارچێوەیەدا، ڕەنگە گرنگییەکی تری ئەم توێژینەوەیە لەوەدا ڕەنگ بداتەوە کە بە زمانی شیرینی کوردی نوسراوە، ئەمەش جگە لەوەی کە لە بەها زانستی و ئەکادیمیەکەی کەم ناکاتەوە، بەڵکو بە شێوازێکی ئاسان تێگەیشتن و بەرچاوڕوونی زیاتر پێشکەش بە کۆمەڵگەی کوردی دەکات، چ لەسەر ئاستی پسپۆران و گرنگی پێدەرانی بوارەکە یاخود لەسەر ئاستی گشتی.

- **گرفتی توێژینەوە:**

بەلەبەرچاوگرتنی ئەو شوێنەوارە نەخوازراو و زیان بەخشانەی کە لەدەرەنجامی تاوانەکانی وئینتەرنێت وپێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان لەڕووی ئابووری، کۆمەڵایەتی، و ئاسایش، تەندروستی و دەروونی دێنەکایەوە، بەڵام تاکو ئێستا تێگەیشتن و هۆشیارییەکی (ڕۆشنبیری) یاسایی و گشتی ئەوتۆ لەبارەی ئەم تاوانانە و دەرهاوێشتە نەرێنیەکانیان و خۆپارێزی لێیان بەدی ناکرێت، چ لەلایەن تاکەکان یاخود لەلایەن یاسادانەرانەوە، ئەمەش نەبونی یاسایەکی تایبەت وتازەی گشتگیر وپوخت لەم بوارە دا هەر لەبەر ئەمەشە تاکو ئێستا ئەم پێشێلکارییانە بەردەوامییان هەیە، بەردەوام بوونی ئەمەش ناكۆك و دژیەکە لەگەڵ ماف و ئازادی تاکەکان و هەروەها بنەما سەرەکییەکانی بواری یاسای تاوانییش، بۆیە دەتوانین بڵێین ئەوەی کە هەیە تەنها چەند هەوڵێکی نارێك و پرگرفتە کە لە ئاست مەترسی و زیانە کاریگەریەکانی ئەم تاوانانەدا نین.

- **بواری توێژینەوە:**

بواری توێژینەوەکەمان خۆی دەبینێتەوە لە چوارچێوەیەکی یاسایی گشتگیر و لەهەمان کاتدا قووڵ، لەبارەی ئاشنابوون و تێگەیشتن لە (لەماناو پێناسەکردنی پێگەکانی تۆرە کۆمەڵایەتیەکان و تایبەتمەندی تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان و تاوانی هاندان لەسەرکردەوەی بەبەرەڵایی لەرێگەی پێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان رەگەزەکانی تاوانەکەو وسزاکەی) سەرەڕای لێکۆڵینەوەی چڕوپڕ لەبارەی ئەوتاوانانەی تر کەوالەرێگەی پێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان روودەدەن و گەنگەشەکردنی پایە و ڕەگەزەکانی دروست بوونیان.

پلانی توێژینەوە:

ئەم توێژینەوەیە بەسەردوو داواکاری دابەش دەکەین لە داواکاری یەکەم باس لەمانایی هاندان لەسەرکردەوەی بەربەرەڵای دەکەین و لە داواکاری دووەم:رەگەزەکانی تاوانی هاندان لەسەرکردەوەی بەربەرەلای و سزاکەی ئاماژە بۆ دەکەین.

داواکاری یەکەم

تێگەیشتن لە ماڵپەڕی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان

تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان یەکێکە لە بەرهەمەکانی جیهانی مەجازی لە ئێستادا، و نوێنەرایەتی شۆڕشێکی دیجیتاڵی دەکەن لە ئەنجامی بەکارهێنانی لە بڵاوکردنەوەی زانیاریدا بەکارهێنەر دەتوانێت بەرنامە، نووسین، یان گرێبەستی بازرگانی لەسەر وێب پەیجەکان بڵاوبکاتەوە، پەیوەندی لە نێوان بەشەکانی جیهاندا ببەستێت ، ئەمەش وایکردووە ئەم تۆڕانە سروشتێکی جیهانی بن.

پەیوەندی کۆمەڵایەتی لە ڕێگەی ئەم تۆڕانەوە پێویستی بە بوونی ئامێری بەیەکەوە بەستراو هەیە کە بۆ ڕۆیشتنی زانیاری بەکاردێت، ئینتەرنێتیش هۆکاری سەرەکی سەرهەڵدانی ماڵپەڕەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکانە کەوای کردوە جیهان بکاتە گوندێکی بچوک [١].

هەروەها تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بە دینامیکی و بەردەوام پەرەسەندن ناسراوە بۆ دابینکردنی پێداویستی بەکارهێنەران و ئامانجی خاوەنەکانی و بۆ کێبڕکێ لەگەڵ یەکتردا بووەتە ئەو ئامرازەی کە مرۆڤەکان لە ڕێگەیەوە ژیانی خۆیان ڕێکدەخەن، ئەمەش ڕێگەی مرۆڤەکانی گۆڕیوە و بووەتە هۆی دروستکردنی کولتوورێکی نوێ، کولتوری بەشداریکردن و کارلێککردن لەسەر ئاستی تاک و کۆمەڵگا[٢].

لقی یەکەم

پێناسەی ماڵپەڕی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و تایبەتمەندییەکانیان

ئەم داواکاریە دابەش دەکەین بۆ دوو لق :

لقی یەکەم : پێناسەی ماڵپەڕی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان

لقی دووەم: تایبەتمەندی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان

1-پێناسەکردنی ماڵپەڕەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان لە ڕوانگەی زمانەوانییەوە:

لە ڕووی زمانەوانییەوە دەستەواژەی "پەیوەندی کۆمەڵایەتی" ئاماژەیە بۆ پرۆسەی ئاڵوگۆڕی زانیاری و بیرۆکە لە نێوان تاکەکان یان گروپەکاندا. وشەی "پەیوەندی" بە واتای ئاڵوگۆڕی زانیاری دێت، لە کاتێکدا "کۆمەڵایەتی" ئاماژەیە بۆ کارلێکی نێوان تاکەکان لەناو ژینگەیەکی کۆمەڵایەتیدا. پەیوەندی کۆمەڵایەتی پرۆسەیەکی دینامیکییە کە ئامانجی دروستکردنی پەیوەندی و بەرزکردنەوەی کارلێکی نێوان تاکەکانە[٣]. واتە هەموو شتێک کە پەیوەندی بە تەکنەلۆژیای زانیارییەوە هەیە کە توانای کارەبایی، دیجیتاڵی، موگناتیسی، کارۆموگناتیسی، یان ئامرازی تری هاوشێوەی تەل یان بێ تەل و هەر تەکنەلۆژیایەک کە ڕەنگە لەم بوارەدا پەرەی پێبدرێت.

2-پێناسەی تەکنیکی بۆ تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان

لە ڕووی تەکنیکییەوە ماڵپەڕەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بە پلاتفۆرمی دیجیتاڵی پێناسە دەکرێن کە ڕێگە بە بەکارهێنەران دەدەن پرۆفایلی دروست بکەن و ناوەڕۆک هاوبەش بکەن و کارلێک

لەگەڵ کەسانی دیکە بکەن بە شێوەی ئۆنلاین. تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان درێژکراوەی پەیوەندییە تەقلیدیەکانن، بەڵام بە خێرایی و توانای تێپەڕاندنی سنوورە جوگرافییەکانیان جیا دەکرێنەوە[٤].

3-پێناسەکردنی پێگەی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتییەوە

لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان وەک پلاتفۆرمێک پێناسە دەکرێت کە ئامانجیان بەرزکردنەوەی کارلێکی نێوان تاکەکان و بنیاتنانی کۆمەڵگەی مەجازییە. ئەم ماڵپەڕانە ژینگەیەکی مەجازین کە ڕێگە بە تاکەکان دەدات پەیوەندی و ئاڵوگۆڕی بیرۆکەکان بکەن، ئەمەش پارمەتیدەرە لە دروستکردنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی بەهێز[٥]. لەهەمان کاتدا پێگەی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان ڕێگەیەکی ئاسان و خێران بۆ پەیوەندیکردن لەگەڵ هاوڕێ و خێزان، بەتایبەتی کاتێک لەیەکتر دوورن. دەتوانرێت نامە بنێردرێت، پەیوەندی دەنگی یان ڤیدیۆیی بکرێت و تەنانەت کۆبوونەوە مەجازییەکانیش ڕێکبخرێت[٦]. ماڵپەڕەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بوونەتە ئامرازێکی کاریگەر بۆ ئاسانکاری بۆ قوتابیان وخێزانەکان ئەمەش لەرێگەی فێربوونی ئۆنلاین بە تایبەت بۆخوێندکاران دەتوانن دەستیان بە ناوەڕۆکی بابەتی پەروەردەیی جۆراوجۆر بگات، بەشداری لە گروپە پەروەردەییەکان بکەن و لە دوورەوە بەشداری وانەکان بکەن[٧]

4-پێناسەی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە ڕوانگەی مارکێتینگەوە

ماڵپەڕەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان یەکێکە لە گرنگترین کەناڵە نوێییەکانی بازار گەری، بەو پێیەی پارمەتی کۆمپانیاکان دەدەن پەیوەندییەکی بەهێز لەگەڵ کڕیارەکانیان دروست بکەن بۆ خستنەرووی بەرهەمەکانیان بە ئامانجی بەدەستهێنانی زۆرترین کریار و پرکردنەوەی خواستی بەکاربەران و دەستکەوتنی باشترین قانزاج[٨].

تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان وەک ئامرازێکی گرنگی مارکێتینگ هەژمار دەکرێت کە ڕێگە بە کۆمپانیاکان دەدات پەیوەندی لەگەڵ کڕیارەکانیان بکەن و ناوەڕۆکی مارکێتینگ بڵاوبکەنەوە و هەرچی بەرهەم و کاڵایانە بیخە بەردەم کریاران و خواست و داواکاری کریان بزان و بەزووترین کات جێبەجێی بکەن کە وەکو ئامرازێکی دیجیتاڵی بۆ ئاسانکاری ئاڵوگۆڕی زانیاری و بیروڕا لە نێوان تاک و گروپەکاندا بەکاردەهێنرێت[٩]. لە سەردەمی ئێستادا تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان شێوەیەکی بەرفراوان لە بواری بازرگانی و بازارکردندا بەکاردەهێنرێن. کۆمپانیاکان دەتوانن بەرهەمەکانیان بەرز بکەنەوە، براندەکەیان بنیات بنێن کوالیتیان باشتر و ڕاستەوخۆ پەیوەندی لەگەڵ کڕیارەکان بکەن[١٠].

پێناسەی یاسایی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان:

یاسادانەری فەرەنسی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لە ڕێگەی ئینتەرنێتەوە لە مادەی ٤ ی یاسای ژمارە ٥٧٥ ـ ٢٠٠٤ کە لە ٢١ی حوزەیرانی ٢٠٠٤، [١١] دەرچووە وەک پرۆتوکۆلێکی پەیوەندی کراوە پێناسەی کرد، ئەویش بە بەستنەوە و ئاڵوگۆڕی زانیاری بە هەر شێوەیەک کە بگاتە خەڵک بەبێ سنووردارکردنی هەر ناوەڕۆکێک کە لەلایەن پێشکەشکارانی خزمەتگوزارییەوە ئاڵوگۆڕ دەکرێت.

یاسا دانەری میسری، لەیاسای ژمارە ١٧٥ی ساڵی ٢٠١٨، پێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکانی وەک دونیایەکی مەجازی پێناسە کردوە کەوا ناونیشانێکی دیاری کراویان لەسەر تۆری زانیاریەکان هەیە.

هەروەها یاسای کوەیتی ژمارە (٦٣)ی ساڵی ٢٠١٥ پێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکانی، وەک شوێنێک پێناسە کردووە کە زانیاری لە ڕێگەی ئینتەرنێتەوە بەهۆی ناونیشانێکی دیاریکراوەوە دەخاتە بەردەست.

هەرچی سەبارەت بە یاسادانەری عێراقیە بەشێوەیەکی ڕوون و ڕەوان یاسایەکی سەربەخۆی بۆ ڕێکخستنی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دەرنەچواندوە و ئەوەشی کە هەیە لە چوارچێوەی یاسای

کاری ڕۆژنامەگەری و سەندیکای ڕۆژنامەوانی عێراق و هەرێمی کوردستان-عێراق[١٢]، دووبارە هیچ ڕێکخستنێك بۆ تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بوونی نییە.

جێگای ئاماژە پێدانە لە هەرێمی کوردستان-عێراق یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن[١٣] دەرچوێندرا، ئەم یاسایەش جگە لەبوونی کەموکورتی تایبەتکراوە بە لایەنی بابەتی (موضوعي) سزایی ئەو تاوانانەی دەکەوتنە سەر خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی، بەڵام لەناوەڕۆکی یاساکەوە بۆمان دەردەکەوێت کە یاسادانەر بەشێوەیەکی ڕەوان ئاماژەی بۆ تێگەیشتن لە دەستەواژەی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن نەداوە جیاوازییەکی گەورە لە نێوان ئەم بەکارهێنانانەدا هەیە لەگەڵ بەکارهێنانی مۆبایل و ئامێرەکانی تر. ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە یاساکە بە چەندین کەموکوڕی و کەموکوڕی و هەڵەی یاساییەوە بەردەوامە . ئینتەرنێت و پێگەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان ئەزموونی ڕابردوو دەریخستووە کە خراپ بەکارهێنانیان چەندین شێوەی هەیە کە زۆر لەوە زیاترە کە لە یاسادا باسی لێوە کراوە و ئەوەندە زۆرن کە سنووردارکردن و ژماردنیان مەحاڵ بووە، و قەتیسکردنی تەنها لە دەقیکی یاساییدا کارێکی ئەستەمە ئەمەش وایکردووە فیقهی تاوانکاری پەنا بۆ پۆلێنکردنیان ببات بۆ ئەوەی بتوانێت بیانگرێتەوە[١٤].

خوێندنەوە بۆ ئەم یاسایە دەگەین بەو ڕاستیەکەی کە یاسادانەر ڕەچاوی فرەچەشنی ئەو ئامێرە پەیوەندییانەی نەکردوە کە لە یاساکەدا باسی کردووە و جیاوازییەکانیان لە ڕووی سروشتی و تایبەتمەندی و ئەرک و جۆری خراپ بەکارهێنانیانەوە لەگەڵ ئامێری مۆبایلی تێکەڵیکردووە. وە ئامێرەکانی پەیوەندی وایەرلێس وەک هێڵی زەمینی، فاکس، ، ئینتەرنێت و ئیمەیڵ لە هەمان دەق پێکەوە مامەڵەی لەگەڵدا کردوون، لە کاتێکدا جیاوازییە جەوهەرییەکانی نێوانیان لە ڕووی سروشت و تایبەتمەندی و ئەرک و جۆری خراپ بەکارهێنانەوە، هەموویان پێویستیان بە هەمەچەشنی لە مامەڵەی یاسایی لە جیهانی یاسای تاوانەکاندا. بۆ نموونە خراپ بەکارهێنانی کۆمپیوتەر ئیمەیڵ و ئینتەرنێت لە زۆربەی وڵاتانی جیهان یاسای سزای تایبەت یان دەقی تایبەتیان هەیە بۆ خراپ بەکارهێنانیان .[١٥]

لەمیانەی خوێندنەوەمان بۆ دەستەواژە و پێناسەی جۆراو جۆری تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دەتوانین بڵێین(پێگەکانی تۆرە کۆمەڵایەتیەکان بریتیە لە کۆمەڵێک ماڵپەڕی سەر ئینتەرنێت کە ڕێگە بەبەکارهێنەران دەدات لەرێگەی ئەو زانیاریانەی کە پێشکەشی دەکەن تایبەتمەندیە کەسیەکانی خۆیان پێناسە بکەن پەیوەندی وچالاکیەکانی خۆیان بخەنەروو) .

(تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان کۆمەڵێك ماڵپەڕ و پرۆگرامن کە یارمەتی دروستبوونی پەیوەندی نێوان بەکارهێنەران دەدات لە چوارچێوەیەی ژینگەیەکی کۆمەڵایەتی بەپێی ئارەزووەکانیان پەیوەندییە کۆمەڵایەتی و کولتوورییەکانیان ڕێک بخەن بەجۆرێک کە ئەمە لە ڕێگەی پەیوەندی ڕاستەوخۆی وەک ناردن ئەنجام دەدرێت پەیام و وێنە و ڤیدیۆ کلیپ و هتد، و هاوبەشکردنی لەگەڵ کەسانی تر ئەنجام دەدریت هەروەها لەچەندان بواری تری وەك ئابووری و سیاسی و پەروەردەیی سوودی لێوەردەگیرێت) [١٦].

لقی دووەم : تایبەتمەندیی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان

دوای ئەوەی باسی تۆرە کۆمەڵایەتیەکانمان کردوو چەند پێناسەیەکی گرنگی تۆرە کۆمەڵایەتیەکانمان خستەروو بۆیە لەم لقەدا بەگرنگی دەزانین بەچەند تایبەتمەندییەکی ئەم تۆرانە بخەینەروو لەوانە:

١- گشتگیربوون: بەربەستە جوگرافی و فەزاییەکان هەڵدەوەشێنەوە، سنوورە نێودەوڵەتییەکان لەناو دەچن، بەو پێیەی تاک لە ڕۆژهەڵات دەتوانێت پەیوەندی لەگەڵ تاکی ڕۆژئاوادا بکات، بە سادەیی و ئاسانکاری[١٧].

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ / المجلد ١٦ / العدد ٥

٢. كارلێككردن:تۆره كۆمەڵایەتیەكان ئامرازه نوێیەكانی پەیوەندی كردنی هاوچەرخ دیاری دەكەن ، لە ئاسانكاری پرۆسەی هاوبەشی كردن و گفتوگۆیی نێوان بەكارهێنەران ، لەهەمان كاتیشدا ئامرازێكی خێرایە بۆ تێكەڵ بوون و ئالوگۆركردنی بیرۆكەكان و زانیاریەكان وبڵاوكردنەوەی هەموو چەشنە بابەتێك ، ئەمەش لەو میدیا كلاسیكە دەردەچێت كە تەنها نوسەر بەشدار دەبوو لەدەربرینی بۆ چونەكەی خۆیی بەبێ بەشداری و راو بۆچونی خوێنەر یان بیسەران لەسەر بابتەكەی بەڵام لەئێستادا خوێنەران دەتوانن كۆمێنت بنوسن و راو بۆچونی خۆیان لەسەر ئەوشته بنوسن كەوا بڵاوكراوەتەوە وخراوەته روو بۆ خەڵك (١٨).

٣ - ئاسانكاری بەكارهێنان: پێمانوایە لە گرنگترین تایبەتمەندییەكانی تۆرە كۆمەڵایەتییەكان ئاسانكاری بەكارهێنان مامەڵەكردن بێت لەگەڵیدا، چونكه پێویستی به ئەزموونی زانیاری نییە بۆ ئەوەی كارلێك لەگەڵ ناوەڕۆكەكانیان بكەن، هەروەها بەكارهێنەرانی ماڵپەڕەكان پێویستیان بە ئەزموون و ڕاهێنانی زانستی و پراكتیكی نییە تەنها پێویستی بە پێشەكییەكی كورت و بنەما سەرەتاییەكان هەیە سەبارەت بە سروشتی بەكارهێنان ، وەك چۆن پرۆسەی ناو تۆماركردن لە تۆرە كۆمەڵایەتییەكان پێویستە ناو و وشەی نهێنی هەڵبژێرە، و بە مەرجەكانی ئەندامێتی ڕازی بكە كاتێك ڕێكارەكانی ناو تۆماركردن تەواو بوو، تاكەكەسەكە ئەندامێتی بە ناوی بەكارهێنەر و وشەی نهێنی و بۆشایی خۆی بەدەست دەهێنێت خاوەنی خۆی كە ڕێگەی پێدەدات كارە دیجیتاڵییەكانی بە ئازادییەكی تەواوەوە ئەنجام بدات (١٩).

٤. بەخۆڕایی: ئابوورییە لە هەوڵ و كات و پارەدا، بە لەبەرچاوگرتنی بەشداریكردن و تۆماركردنی بێبەرامبەر تاكی سادە دەتوانێت ببێتە خاوەنی شوێن لە تۆڕەكەدا بۆ پەیوەندییە كۆمەڵایەتییەكە، و ئەوە سنووردار نییە بە یەك گرووپی كەسانی خاوەن پارە (٢٠).

٥- ئازادی ڕەها، وەك چۆن پێگەكانی تۆڕە كۆمەڵایەتیەكان وایكردووە هەركەسێك هێڵی ئینتەرنێتی هەبێت بتوانێت بڵاوكەرەوە بێت و پەیامەكەی بگەیەنێتە هەموو بەشەكانی جیهان چەندین هەواڵ هەیە كە لەرێگەیەوە بەكارهێنەرانی دەتوانن تاوتوێی هەر بابەتێك بكەن بە بڕوای ئەوان لەگەڵ ژمارەیەكی بێسنوور لە بەكارهێنەرانی دیكە لە سەرانسەری جیهان، ئەمەش چوارچێوەی ئازادی بیروڕا و دەربڕین و دەستڕاگەیشتن بە زانیاری بەرزكردووەتەوە (٢١).

داواكاری دووەم :

حوكمەكانی تاوانی هاندان لەسەربەرەڵایی و بەدڕەوشتی و لەڕێگەی ماڵپەڕەكانی تۆڕە كۆمەڵایەتییەكان :

تۆرەكۆمەلایەتیەكان یەكێكە لە دیارترین دەركەوتەكانی گەشەسەندنی تەكنەلۆژیای مۆدێرن بۆتە جیهانێكی كراوە بۆ ئالوگۆڕی زانیاری و بیرو ڕا و ئامرازێكی كاریگەر بۆ پەیوەندی كۆمەڵایەتی و كولتووری و سیاسی (٢٢). بەڵام سەرەڕای لایەنە ئەرێنییەكانی ئەم ئامرازە مۆدێرنانە چەند جۆرێكی نوێی تاوانی ئەلیكترۆنیيان لێكەوتەوە ئەم تاوانانە هەڵگری ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆی هەڕەشەی ئاشتی كۆمەڵگەیە و مشتومڕێكی بەربڵاوی لە بازنەكانی فیقهی و یاساییدا سەبارەت بە سروشتی خۆیان و ئامرازەكانی ڕووبەڕووبوونەوەیان دروست كردووە (٢٣). بەكارهێنانی بەربڵاوی ئینتەرنێت و تۆرەكۆمەڵایەتیەكان لە دەیەكانی ڕابردوودا بووەتە هۆی سەرهەڵدانی چەندەها جۆری تاوان لەرێگەی ئەم تۆرە كۆمەڵایەتیانە لەوانەش تاوانی هاندانە لەسەركردەوەی بەربەرەلایی لە ڕێگەی پێگەكانی تۆرەكۆمەلایەتیەكان ئەنجام دەدرێن (٢٤). ئەم تاوانانە لە ڕووی ئامراز و شێواز و خێرایی كاریگەری و ڕادەی بڵاوبوونەوە لە تاوانە تەقلیدییەكاندا لە بنەڕەتدا جیاوازن ، چونكە كردەوە بەربەرەلایەكان لەجیهانی ڕاستەقینەوە دەچنە جیهانی ئەلكترۆنی تۆرە كۆمەڵایەتیەكان ، ئەمەش وایان لێدەكات

مەترسیدارتربن و هەڕەشە لە بەها و سیستەمی کولتوری کۆمەڵگەکان بکەن بەتایبەتی گەنجان و هەرزەکاران دەکەنە ئامانج.(٢٥)
ئەم پۆلە تاوانانە چەندین شێوە لە خۆدەگرێت لەوانە : بڵاوکردنەوەی وێنە و ڤیدیۆی ڤیزەون یان پۆرنۆگرافی لە تۆڕەکۆمەڵایەتیەکان ، بەڕێوەبردنی ئەکاونتەکانی ئۆنلاین کە پەرە بە کاری خراپەکاری یان بەربەرەلایی دەدەن، پەخشی ڕاستەوخۆی کارە سێکسییەکان و پیشادانی دیمەن و وێنەی سێکسی و وروژێنەر، بەکارهێنانی کۆمێنت یان پەیامی تایبەتی سێکسی و ڕاکێشانی منداڵانی خوار تەمەنی یاسایی بۆ مەبەستی بەربەرەلایی لە ڕێگەی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان و جیهانی ئینتەرنێتەوە.(٢٦)هەروەکو لەم نمونەی خوارەوە بۆمان روون دەبێتەوە کە سکالاکار داوای گرتنەبەری ڕێکارەکانی یاسایی کرد لەدژی تۆمەتبار (أ) بەتۆمەتی ئەوەی کە گوایە هەڵساوە بە بڵاوکردنەوەی وێنەی سێکسی و رووتی (ب) و ئاراستەکردنی پەیامی سێکسی لەرێگەی پێگەکانی تۆری کۆمەڵایەتی تیک تۆک و فەیسبوک وە بۆ داداگا دەرکەوت لەمیانەی لێکۆلینەوەی سەرەتایی و دادوەری کەوا بەڵگەی تەواو لەبەردەست دایە لەدژی تۆمەتباری ناوبراو بۆیە دادگا لە دانیشتنێکی ئاشکرا بریاری لەسەر ئەم دۆسیەیەدا.(٢٧) ئەم تاوانانە بە ئاسانی ئەنجامدانیان تایبەتمەندن، چونکە پێویستیان بە کارلێکی ڕاستەوخۆ و شوێنی تایبەت نییە تەنها پێویستی بە ئامێرێک یا مۆبایلێکە کە بەئینتەرنێتەوە بەستراوەتەوە ئەمەش ژمارەی تاوانباران چەند هێندە دەکات و بەدواداچوونیان قورستر دەکات. بۆیە رۆژانە چەندەها تاوانی لەم شێوەیە روودەدەن کەوا هانی تاکەکان دەدەن بۆ خراپەکاری وتاوان.(٢٨)

لقی یەکەم: مانایی تاوانی هاندان لەسەرکردەوەی بەربەرەلایی:

چەمکی"بەربەرەلایی" لەئاڵۆزترین ئەو چەمکانەیە لەکایەی تاوانکاری وکۆمەڵایەتیدا، بە لەبەرچاوگرتنی پەیوەندی ڕاستەوخۆیان بەرەفتاری ئادابی گشتی وکاردانەوەکانیان لەسەریەککگرتوویی بەها کۆمەلایەتی و ئایینییەکان پێویستی بەڕوونکردنەوەی ورد هەیە لەسەرئاستی زمانەوانی، فیقهی، یاسایی و کۆمەڵایەتی.
بەربەرەلای پێناسە (دەکرێت بەهەر کردەوەیەک کە وا لەکۆمەڵگە دا بەرەفتارێکی نەشیاو دژە باو دانراوە پێشێلی ئادابی گشتی بگات وگاریگەری نەرێنی و خراپ بۆ تاکەکانی کۆمەڵگا دا جێبهێلێت).(٢٩)
لە زمانی عەرەبیدا دەستەواژەی کردەوەی بەربەرەلایی" لەکرداری " فجر"ەوە هاتووە، کە مانای "الادان" و "یاخیبوون" دەگەیەنێت. کە گوزارشت لە لادان لە سنووری ئایینی وکۆمەڵایەتیەکان دەکەن. ئەم دەستەواژەیە لە چەند شوێنێک لە قورئانی پیرۆزدا هاتووە، کە خودای گەورە دەفەرمویت: (بل يريد الإنسان ليفجر أمامه) (٣٠) واتە خۆبەدەستەوەدان بە تاوانەکانەوە بەبێ ترس لە سزا.
زاراوەیەکە لەرەگی "دعارە" مەوە وەرگیراوە، بەمانای ئەوەی کەسێک کردەوی سێکسی ئەنجام بداو گرنگی بەئاداب و نەریتی باوی ناوکۆمەڵگاکەی نەدات و کردەوەی دژە باو ئەنجام دەدات و گرنگی بە پاکیزەی کەسایەتی خۆی لە ناوتاکەکان و کۆمەڵگەدا نادات. مانای ئەم زاراوەیە لە چوارچێوەی یاسایی و کۆمەڵایەتی لێکدراوەتەوە ئاماژەیە" (بە مانای ئەنجام دانی کردەوەی بەدرەوشتی و سێکسی دێت) جا ئەم پراکتیزەیە بە تاک یان لەناو تۆڕە ڕێکخراوەکاندا ڕوودەدات. یەکێکە لەو کارانەی کە ئیسلام بە گوناح و تاوانێکی گەورە دەزانێت ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو دەرئەنجامە وێرانکەرانەی کە بۆخێزان وکۆمەڵگە بەدوای خۆیدا دەهێنێت، وەک هەڵوەشاندنەوەی ڕەچەڵەک ودارمانی پێکهاتەی پەیوەندییە ڕەواکان و بڵاوبوونەوەی نەخۆشییە دەروونی وجەستەییەکان(٣١)
یاسای سزادان پێناسەی هاندان ناکات و بە لەبەر چاوگرتنی پێویستی ڕێکخستنی سیاسەتێکی تاوانکاری بە شێوەیەکی دروست، ناتەواوی پێناسەکان بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی گشتگیر هەموو

ئەوشتانە بگرێتەوە کە هاندان پێکدەهێنن.بۆ دەسەڵاتی دادوەری جێدەهێڵێت دیاری بکات وبزانێت چی هاندان پێکدەهێنێت.
بۆ بەدیهێنانی لێکۆڵینەوەکەمان و پێداویستییەکانی لێکۆڵینەوەکەمان، پێویستە ئاماژە بەو پێناسانە بکەین کە لەلایەن یاساناسانەوە سەبارەت بە هاندان و سروشتەکەی دامەزراون .
هاندان بە ڕاکێشانی قوربانی (نێر یان مێ) بێ بۆ ئەنجامدانی کردەوەیەک کە تاوانێک پێکدەهێنێت.
هەروەها پێناسە دەکرێت بە هەرجۆرە هاندانێک کە بەفێڵ وفریودان بێت یان بەڵێن پێدانێک بێت بۆ قوربانیەکە کە ڕەنگە کاریگەری لەسەر مێشکی کەسەکە هەبێت بە هاندان بۆ کردەوەیەکی سێکسی قێزەون وئاشکرا کە شەهوەت لە ناویدا بوروژێنێت و پاڵی پێوەنێت بۆئەنجامدانی کردەوەی بەربەرەلایی ئەوکردەوەیەش کاریگەری نەرێنی خراپ دەکاتە سەرپێکهاتەی کۆمەڵگە و تاکەکان. [٣٢]
لە ژێر ڕۆشنایی مادده ٤٨ دەتوانین بڵێین هاندان ئەو ئامرازەیە کە هاندەر بەکاری دەهێنێت بۆ کاریگەریکردن لەسەر قوربانی و وروژاندنی هەستەکانیان، بەمەش پاڵیان پێوە دەنێت بۆ ئەنجامدانی ئەو تاوانەی کە هاندەر مەبەستی بووە ڕوودات لە ڕێگەی هاندانی تاوانبارەکەوە. شایانی باسە لە بڕگەی یەکەمی ماددەی ٤٨ی یاسای سزادان، هاندەر دەکاتە هاوبەش ئەگەر ئەو تاوانەی کە هانیداوە لەسەر بنەمای هاندانی ئەو ئەنجام بدرێت. بەم شێوەیە بۆ ئەوەی هاوبەشی ڕوودات دەبێت تاوانەکە لەسەر بنەمای هاندان ئەنجام بدرێت. ئەگەر ڕووی نەدا، هاندەر بە هاوبەش نازانرێت، بە پێچەوانەی دۆسیەی مادەی ٣٩٩ پێویستی بە ئەنجامدانی ڕاستەقینەی بەربەرەلایی نییە بۆسزای هاندان تەنها هاوکاریکردن، یان ئاسانکاری هاندەرلەکەیسەکەدا بەسە بۆ سزادانی وە لێرەدا هاندەر بە هاوبەش نازانرێت، بەڵکو بە (تاوانباری ڕەسەنی تاوانەکە دادەنرێت).
کەسەکەلەسەر بنەمای هاندانی تاوانبارەکە کردەوەی بەربەرەلایی ئەنجام دەدا قوربانییە تەمەنی لەژێر تەمەنی یاسایی پاراستندا یە کە لە مادەی پێشوو یاساکە بە مەرجی دانایە کە بە تەمەنی خوار هەژدە ساڵ پێناسە کراوە.
هاندەر رووبەروو یان لەرێگەی تۆرەکۆمەلایەتیەکان وێنەیەک پیشان دەدات یان دەیفرۆشێت بە قوربانیەکە یان ئەنجامدەرەکە قوربانییەکان کۆدەکاتەوە بۆ ئەوەی لێیان بروانن کەچ کارێکی قێزەون لەنێوان خۆیاندا ئەنجام دەدەن ئایا مەبەست لێی تێربوونی شەهوەتی تاوانبار یان شەهوەتی کەسێکی دیکە. هەمان شت وروژاندنی سێکسی لەسەر خۆی لەبەردەم قوربانییەکەدا دەیکات، یان ڤیدیۆی کردەوەکە پیشان دەدات بۆ ئەوەی پاڵیان پێوەبنێت بۆئەنجامدانی کردەوەی بەربەرەلایی هەروەها کەسێک کە لەگەڵ ژنێک یا پیاوێک لەبەردەم قوربانییەکە کردەوەی وروژاندنی سێکسی ئەنجام دەدات، بەم شێوەیە غەریزەی ئەوان دەوروژێنێت بە کاریگەریکردن لەسەریان بۆ ئەنجامدانی بەربەرەلایی و هاندانی بۆ ئەنجامدانی تاوان هەمووئەم کردارانەش دەکرێت بەرێگای پێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان روودەن[٣٣] . وەک ئەوکەیسەی کەوا لەداداگا بریاری لەسەر درا ناوەرۆکەی بریتی بوو لەوەی سکاڵاکار (ک ، ج) سکاڵای تۆمارکرد و داوای گرتنەبەری رێکاری یاسایی کرد لە دژی تۆمەتبار (د، و) کە شاگردەو لەلایی کاردەکات بەتۆمەتی ئەوەی کەوا بەردەوام رۆژانە لەکاتی لەکارەکەی قسەی نەشیاو سێکسی پێدەڵێت هانی دەدات بۆ کردەوەی خراپە وە گرتەڤیدیۆیی سێکسی وێنەی سێکسی رووتی بۆدەنێرێت داوای کامێرەکردنەوەی لێدەکات بەشێوەیەکی نەشیاو رێگەی تیکتۆک و ئینستاگرام، وە بۆ دادگا دەرکەوت لەمیانەی لێکۆڵینەوەی سەرەتایی ودادوەری کەوا بەڵگەی تەواو دڵنیاکەرەوە لەبەردەست دایە لەدژی تۆمەتباری ناوبراو وەدوایی دڵنیابوون لە گۆفتاری شاهیدان دادگا بریاری دا بەسزادانی تاوانبار.[٣٤]

Journal Of Babylon Center For Humanities Studies 2026 Volume :16 Issue : 5
(ISSN): 2227-2895 (Print) (E-ISSN):2313-0059 (Online)

لقی دووەم/ توخمەكانی تاوانی كردەوەی بەربەرەلایی و سزاكەی:
تاوانی هاندان بۆ كاری بەربەرەلایی هاوكاری یان ئاسانكاری بۆ ئەو جۆرە ڕەفتارانە دەبێت بە سێ توخم بە مەبەستی پێكهاتنی ئەم تاوانە بێتەدی:
(١) ڕوودانی هاندان بۆ خراپەكاری وبەربەرەلایی، وەرگرتنی لەشفرۆشی وەک پیشەیەک، یان ئاسانكاری بۆ ئەو جۆرە ڕەفتارانە.
(٢) تەمەنی قوربانییەكە.
(٣) مەبەستی تاوانكاری.
توخمی یەكەم: رەگەزی ماددی
هاندانی بەرەرەلایی و لەشفرۆشی، كردنی بە پیشە، یان ئاسانكاری بۆی بۆ ئەوەی ئەو تاوانەی كە لە مادەی ٣٩٩ی یاسای سزادان باسكراوە، جێگیر بكرێت، دەبێت توخمە ماددییەكە ئامادەبێت. رەگەزەماددییەكە، دێتەدی
بە ڕوودانی یەكێک لەم دوو كردارەی خوارەوە:
كردەی هاندان: ئەمەش پێویستی بە:
(أ) هاندانی نێرەكان بۆ ئەنجامدانی كاری بەربەرەلای و خراپەكاری رەوشتی، هاندانی مێینەكان بۆ بەشداریكردن لە خراپەكاری و وەرگرتنی وەک ئامرازێک بۆ ئەنجامدانی تاوان.
(٢) ئاسانكاری بۆ نێرەكان بە ئامانجی كەوتنە ناو كۆلی خراپەكاری و تێكدانی رەوشتیان ئاسانكاریكردنی ڕێگای خراپەكاری لە ڕۆحی مێینەكاندا بۆ ئەوەی خەریكی لەشفرۆشی بن وەک پیشەیەک بۆ بژێوی و داهات وەربیگرن.
هەروەكو لەسەرەوە ئاماژەمان بۆ كردوە و روونمان كردەوە كەمەبەست لێی، بەڕاكێشانی ڕاستەوخۆی كەسێک بۆ ئەنجامدانی كردەوەیەک كەتاوانێک ، یان كاریگەریكردن لەسەركەسێک بەهەر شێوەیەک بێت، ئەگەر ئەم كاریگەرییە ببێتە هۆی ئەنجامدانی تاوانێک مەبەست لەڕاكێشان یان بەڵێن یا فریودان، یان بە بەكارهێنانی دەسەلات و كاریگەری هاندەر بەسەرقوربانییەكە (نێر یان مێ) بێت.(٣٥)
١- شێوازەكانی هاندان
هاندانی زاراوەی "هاندان" لە مادەی ٣٩٩ یاسای سزادانی عێراقی بەهەمان شێوە لەیاسای خراپ بەكارهێنانی ئامێرەكانی پەیوەندی بە مانایەكی ڕەها هاتووە. بەبێ سنووردارکردن بە یاسا یان هەر ئاماژەیەک كە ئاماژە بەو سنووردارکردنە بكات بەكاردەهێنرێت، هاندان بە هەر شێوەیەک و شێوازێک ڕوویدات كە ڕەنگە وەک هاندانی كاریگەر بۆ قوربانییەكە بۆ بەشداریكردن لە خراپەكاری یان وەرگرتنی لەشفرۆشی وەک پیشەیەک بەبێ گوێدانە ئەو پاڵنەرەی كە هاندەرەكە هاندەری قوربانییەكە بووە بۆ ئەنجامدانی ئەم كردەوانە. دەتوانین شێوازەكانی هاندان بۆ سێ شێواز سنووردار بكەین:
أ- هاندان بەزارەكی لەڕێگەی (قسەكردن) :
هاندان كاتێک ڕوودەدات كە تاوانبار دەستەواژەكان بەڕێگەی زارەكی و قسەكردن ئاراستەی قوربانییە كە بكات ئەگەری وروژاندنی ئارەزووی سێكسی و هاندانی هەبێ ڕۆحی وەسوەسە لە خۆدەگرن بۆ پەیرەوكردن و هاندانی لەسەر داوێنپیسی یان كردنی خراپەكاری وەكو ئەوەی كەوا كەسێک لەڕێگەی تۆرەكۆمەڵایەتیەكان بەقسە هەڵبستێ بۆ هاندانی كەسانی تر بۆئەنجام دانی كردەوەی بەربەرەڵایی كەوا لەئێستادا تۆرەكۆمەڵایەتیەكانی وەكو تیک تۆک و فیس بوک پربونە لەم كردارانە رۆژانە بە بەرچاومان دەكەوێت كەوا چەندەها كەس لە لایڤی تیک تۆک قسەی سێكسی ناشایستە ئەنجام دەدات بەمەبەستی بەدەست هێنانی زۆرترین بینەر و لایک و كۆمێنت . وە ئەوەی جێگای سەرنجە كە تاوانی هاندان لە خۆیدا بە تاوانێكی زارەكی دادەنرێت ، كە تێیدا تەنیا لێدوان بەسە بۆ جێگیركردنی توخمە

ماددییەکە، بە مەرجێک بە ڕواڵەت جددی بێت بۆ پاڵنانی قوربانییەکە بۆ ئەنجامدانی کردەوەی بەربەرەڵایی ، لێدوانەکان تەنانەت ئەگەر بەڕێکەوتیش بن بەسە بۆ دامەزراندنی توخمە ماددییەکەی تاوانی هاندانی بەربەرەڵایی، بە مەرجێک جددی بن بۆ هاندانی قوربانییەکە وا لە خوار تەمەنی یاساییەوە بێت، بۆ ئەنجامدانی ئەم کردەوانە.[٣٦]

ب-هاندان بە پیشاندانی وێنە:

نمایشکردنی وێنەکان لەلایەن تاوانبارەوە بۆ قوربانییەکە بەسە بۆ ئەوەی هاندان ڕووبدات ئەگەر ئەم وێنانە نوێنەرایەتی بارودۆخی سێکسی ڤیزەون و شەهوەتبازانە بکەن کە دەتوانێت کاریگەری لەسەر منداڵانی خوار تەمەنی یاسایی هەبێت ، بە لەبەرچاوگرتنی ئەو وروژاندنە سێکسییەی ئەم وێنانە لە دەروونی قوربانیدا دروستی دەکەن، کە ئارەزووەکانیان بوروژێنێت و خەیاڵیان تێکدەدات و پاڵیان پێدەنێت بۆ ئەنجامدانی کردەوەی قەدەغەکراو هەر وەکو لەم دۆسیەی داداگا بۆمان روون دەبێتەوە (أ)دراوسێی (ب) و ناکۆکیەکیان لەنێوان دایە بۆیە (أ)هەڵستاوە بە دروست کردنی چەند کاریکاتێرێکی سێکسی منداڵان و داویەتی بەمنداڵەکەی (ب) و دواتر چەند وێنەک وڤیدیۆیەکی منداڵەکەی کردوە بەم رسم وکاری کاتێرانە کەوا گوایە منداڵی (ب) رەوشت نزمە وخەریکی یاری خراپە لە کۆڵان پاشان لەتۆری کۆمەڵایەتی تیک تۆک ڤیدیۆکەی بڵاوکردۆتەوە بۆئەوەی خەڵک ببینن بۆیە (ب) هەڵستا بە بەرزکردنەوەی داوا دژی بکەر وە بۆ داداگا دەرکەوت لەمیانەی لێکۆڵینەوی سەرەتایی و دادوەری کەوا بەڵگەی تەواو لەبەر دەست دایە بۆیە بریاری دا بەسزادانی تۆمەتبار[٣٧]. ئەوپاڵنەرەی کەوای لە هاندەردەکە کردوە بۆ نمایشکردنی ئەم وێنانە بۆ قوربانیەکە، جا بە مەبەستی تۆڵەسەندنەوە لە قوربانیەکە یان کەسوکارەکانیان یان بۆ تێکدانی رەوشتیان بێت فرۆشتنی ئەو وێنانە، تەنها بۆ بزواندنی شەهوەتی تاوانبارەکە یان کەسێکی دیکە ، مەرجێک بزانێت نمایشکردنی ئەم وێنانە بۆ کەسێکی خوار تەمەنی هەژدە ساڵ سزای یاسایی پێکدەهێنێت، بەو پێیەی نمایشکردنی وێنەی ڤیزەون کە پێشێلکردنی ئادابی گشتییە بۆ ئەو منداڵە کەم تەمەنانەی کە هێشتا نەگەیشتوونەتە تەمەنی پاراستنی یاسایی، یان فرۆشتنی ئەو وێنانەپێیان، هاندانێکە بۆ کردەوەی تاوانی بەربەرەڵایی، جگە لەوەش، هاندان بە نمایشکردنی دیمەنێک وەک ڕووداوێکی تایبەت، کە گوزارشت لە بارودۆخی سێکسی ڤیزەون دەکات لەرێگەی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان[٣٨].

لێرەدا ڕەنگە ئەوە تێبگەین کە پێشاندانی وێنەکان بە هاندان بۆ کردەوەی تاوانی بەربەرەڵایی نازانرێت، ئەمەش بەڵگەی ئەوەیە کە مادەی(٤٠٣)ی یاسای سزادان ئەمە خۆی لە خۆیدا بە تاوانێکی جیاواز دەزانێت، کە ڕەنگە بەو مانایە تێبگەین کە هاندانێک بۆ کردەوەی تاوانی بەربەرەڵایی پێکناهێنێت. بەڵام ئێمە دەڵێین ئەم تێگەیشتنە نادروستە، چونکە نمایشکردنی وێنەکان بە هاندانێک دادەنرێت کە بەپێی برگەکانی ماددەی(٣٩٩)ی یاسای سزادان سزا دەدرێت ئەگەر لەلایەن تاوانبارەوە بەرامبەر ئەوانەی تەمەنیان لە خوار هەژدە ساڵەوە ئەنجام بدرێت. بەڵام ئەگەر بەرامبەر ئەو کەسانە ئەنجام بدرێت کە لە سەرووی ئەم تەمەنەوەیە، ئەوا دەتوانرێت برگەکانی ماددەی(٤٠٣)ی یاسای سزادان جێبەجێ بکرێت ئەگەر توخمە یاساییەکانی بێتەدی، پاڵنەر بۆ نمایشکردنی ئەو وێنانە فرۆشتن یان بەکرێدان بێت ، مەبەستی تێکدانی رەوشت ئەنجام درابێت، ئەوا ئەو کارە بە تاوان دادەنرێت لەگەڵ بارودۆخێکی توندکەربۆسزا.[٣٩]

ج-هاندان بە کردار:

بۆ ئەوەی توخمە ماددییەکەی تاوانی هاندان بۆ کردەوەی تاوانی بەربەرەڵایی جێگیر بێت، بەسە بۆ ئەنجامدەر کردەوەیەک یان کارێکی پێچەوانەی ئادابی گشتی ئەنجام بدات، جا بەرامبەر بەخۆی بێت یان بەرامبەر بە کەسێکی دیکە، بە مەبەستی هاندانی قوربانی بۆ ئەنجامدانی کردەوەی تاوانی بەربەرەڵایی. بۆ نمونە کەسێک کە لەبەردەم پیاوێکدا لەگەڵ ژنێکدا خەریکی

كردەوەیەکی سێکسی وروژێنەر بێت یاخود وێنەی خۆیان بگرن بینێرن بۆ کەسێکی دیکە بەمەبەستی هاندانی ئارەزووی سێکسی وروژێنەر و پاڵنانی بۆ ئەنجامدانی کردەوەی تاوانی بەربەرەڵایی. یاخود ئەوکرداره بەدرەوشتیە لەرێگەی یەکێک لەپێگەکانی تورەکۆمەڵایەتیەکان بنێرێت بۆکەسێک بەمەبەستی هاندان و وروژاندنی هەستی سێکسیی[٤٠] هەر وەکو لەم دۆسیەی داداگا بۆمان روون دەبێتەوە کەوا سکاڵاکار (ب ، و)و (ز، ر) هەڵساون بە سکاڵاکردن لە دژی تۆمەتبار (پ، خ) کەوا چۆتە بەردەم زانکۆ و هەڵساتەوە بەدەرهێنا ئەندامی نێرینەی خۆی بۆیان لەهەمان کاتدا ڤیدیۆیی ئەم کارەی گرتووە و بۆ چەند کەسانێکی ناردوە لەرێگەی ڤایبەر و واتس ئاب وە ئاگاداری کردوونەوە هەوڵی زیاتر بڵاوکردنەوەی ئەو ڤیدۆییە دەدات وە بۆ داداگا دەرکەوت لە میانەی لێکۆڵینەوەی سەرەتایی و دادوەری کەوا بەڵگەی تەواو بەردەست بوون دژی تۆمەتباری ناوبراو دوای دڵنیابوون لە گەواهی شاهیدان و تۆمەتەکە داداگا بریاری دا بەسزا دانی تاوانبار[٤١]. توخمە ماددییەکەی تاوانی هاندان بۆ بەربەرەڵای هەر کە تاوانبار کردەی هاندانی ئەنجامدا، جێگیر دەبێت جا ئەم کارە کاریگەری بەرهەم بهێنێت یان نا بەسە بۆ ئەوەی تاوانبار جا رێک ئەنجامی بدات، چونکە بەیەکجار ئەنجامدان تاوانەکە جێگیر دەبێت جا ئەو کارە لەلایەن پیاوێکەوە یان ئافرەتێکەوە ئەنجامدرابێت[٤٢]

لە یاسای سزادانی عێراقیدا بەوپێیەی توخمە خوویەکان (ركن العادة) بۆ تاوانی هاندان بۆ بەربەرەڵای پێویست نییە بۆ ئەوەی تاوانەکە جێگیر بکرێت تاوانبارەکە چ نێربێت یان مێ یەکجار ئەو کارە ئەنجام بدات ئەو هاندانەی کە هاندەر ئەنجامی دەدات هەستی قوربانییەکە دەوروژێنێت ئارەزووی بۆ ئەنجامدانی ئەو کارەی کە هاندرا بوو لەناو ئەودا هەڵبگیرسێنێت و پاڵی پێوەدەنێت بۆ ئەوەی ئەو کارە بکات، هەر بۆیە کجار هاندان بۆ ئەنجام دانی تاوانە کە بەسە پێویستی بە چەند جار دووبارە بونەوە نیە یەک جار هاندان و کردنی کردەوە بە درەوشتیەکە تاوانەکە بەدیدێت. بۆیە بەربەرەڵایی وەک پیشەیەک دەگرێتە ئەستۆ لە کاتێکدا لەژێر کاریگەری هاندانەکەدا بووە، ئەمەش وروژاندنی لەناویدا دروستکردووەو تێکیدەدات وپاڵیدەنێت بۆ ئەنجامدانی ئەم کارە.[٤٣]

سەبارەت بە یاسای سزادانی عێراقی دەتوانین بڵێین بڕگەکانی ماددەی (٣٩٩) هەر کەسێک دەگرێتەوە کە نێر یان مێیەکی خوار تەمەنی هەژدە ساڵ هان بدات بۆ ئەنجامدانی کردەوەی بەربەرەڵای و داوێن پیسی یان کردنی خراپەکاری بکاتە پیشە، یان کار ئاسانی بۆ ئەم کارە بکات، بە هەمان شێوە دەقەکە ئەو کەسانەش دەگرێتەوە کە هاندەرن بۆ ئەنجامدانی کردەوەی داوێن پیسی یان کردنی خراپەکاری بەپیشە، تەنانەت ئەگەر بیرۆکەی قازانجیان نەبێت.

٢- ئاسانکاری ڕێگایی بەربەرەڵایی وخراپەکاری

بەگوێرەی دەقی مادەی (٣٩٩)ی یاسای سزادانی عێراقی و مادده (٢)لە یاسای خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی لەهەرێمی کوردستان ئەو کەسانە دەگرێتەوە کە ئاسانکاری بۆ کردەوەی تاوانی بەربەرەڵایی دەکەن، تەنانەت ئەگەر هانیان نەدەن لەدەقەکەی پێشوودا هاتووە، "هەر کەسێک هاندەر بێت... یان ڕێگاکەیان ئاسان بکات... سزای زیندانیکردن دەدرێت". ئاسانکاری ڕێگایەکە لەڕاستیدا ڕێگە خۆشکردنە بۆ ئەوانەی سەرقاڵی کردەوەی تاوانی بەربەرەڵاین، لەڕێگەی هەر جۆرە هاوکارییەک یان پشتیوانییەکەوە. ڕێگەدان بە کەسێک بۆ بەشداریکردن یان ئەنجامدانی کردەوەی تاوانی بەربەرەڵایی لە شوێنی نیشتەجێبوونی تایبەتی خۆیدا بە ئاسانکاری بۆ ئەنجامدانی ئەو کارانە دادەنرێت، بەڵام مەرجەکە ئەوەیە کە ئەو کەسەی ڕێگای بۆ خۆشکراوە دەبێت تەمەنی خوار تەمەنی یاسایی بێت، بەپێی مادەی(٣٩٩)ی یاسای سزادان، واتە تەمەنی لەخوار هەژدە ساڵەوە بێت. بەڵام

لەیاسای خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی لەهەرێمی کوردستان تەمەن گرنک نیە تەنها بونی هاندان بۆ خراپەکای بەتاوان دادەنرێت.
شێوازەکانی ئاسانکاری کە تاوانبار پێشکەشی دەکات زۆرن هەموو ئەو کردارانە دەگرێتەوە کە دەتوانن رێگە خۆش بکەن بۆ ئەوەی کەسەکە بکەوێتە داوی خراپەکاری و ئەنجام دانی تاوانی بەربەرەلایی وەک پیشەیەک بۆ بژێوی وداهات وەربگرێت. تەنیا ئەو هاوکاری و پشتیوانییەی کە تاوانبار بەمەبەستی تێکدانی رەوشتی پێشکەشی دەکات، بە شێوازێکی ئاسانکاری دادەنرێت.(٤٤)
پێویستە لێرەدا ڕوونی بکەینەوە کە ماددە(٣٨٠) لە یاسای سزادان سزای هەر مێردێک دەدات کە ژنەکەی هان بدات بۆ زیناکردن و ئەویش لەسەر بنەمای ئەم هاندانە زینا بکات. بەڵام ئەم هاندانە جیاوازە لەو هاندانەی کە لە دەقی مادەی (٣٩٩)ی یاسای سزادان لێکۆڵینەوەمان لەسەر کرد، مەرج نییە بە شێوەیەکی دیاریکراو ڕووبدات. بەڵکو بەسە کە بەهەر شێوەیەک قوربانیەکە هانبدات یان ئاسانکاری بۆبکات کاریگەری لەرۆحی قوربانیدا بکەن، چ نێر بێت یان مێ، بۆ ئەوەی رێگای ئەنجامدانی تاوانی بەربەرەلایی بگرنەبەر یان وەرگرتنی کردەوەی بەربەرەلای وەک پیشە، هەر پاڵنەرێک بێت بۆ ئەو کارە. بەباشی دەزانرێت کە هاندان بە هەریەکێک لەو رێگایانەی کە لێکۆڵینەوەمان لەسەر کردووە ڕوودەدات، واتە لێدوان و نمایشکردنی وێنەکێشان، لەکاتێکدا ئەو هاندانەی کە بەپێی ماددەی (٣٨٠)ی یاسای سزادان سزا دەدرێت، داوا دەکات کە ئاراستەی زیناکردن بێت، ئەمەش بەڵگەی دەستەواژەی "(هەر مێردێک هاوسەرەکەی هان بدات بۆ زیناکردن و هتد"). لە دەقەکەدا، کە داوا دەکات هاندانەکە ڕاستەوخۆ ئاراستەی زینا بێت نەک جۆرەکانی دیکەی هاندان.(٤٥)
جگە لەوەش مادەی (٣٩٩)ی یاسای سزادان، وەک ئاماژەمان پێدا، مەرج نییە کردەوەی بەربەرەلایی ئەنجام بدرێت لەسەر بنەمای هاندانە هەرکە بکەر هەڵستا بەکردەوەی هاندان بۆبەربەرەڵایی خۆی لەخۆیدا بنەمای تاوانە جێگردەبێت وەکو ئەوی کەوا(أ) هەڵبستی بەهاندانی (ب)بۆئەنجام دانی جولە و رەفتاری سێکسی لەناو کۆمەڵە خەڵکێک یان لەرێگەی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان بۆئەوەی سەرنجی خەڵکی بۆخۆی راکشێ یان بۆ کۆکرنەوەی زۆرترین بینەرلەرێگەی پێگەی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان و بەدەست هێنانی زۆرترین ڵایک و کۆمێنت بۆیە خۆی لەخۆیدائەم هاندانە بەتاوان دادەنرێت و ئاسانکاری کردنە بۆکەسەکە و رێگە بۆ خۆشکردنیەتی ئەگەر بکەر ئەو کارەبکات یاخود نا یاخود کارەکەی لەسەر هاندانی ئەویش نەبێ ئەوا هەرتومەتبارە بەتاوانی هاندان ، لەکاتێکدا لە مادەی ٣٨٠ی یاسای سزاداندا هاتووە، بۆ مەبەستی سزادانی مێردێک کە ژنەکەی هاندەدات بۆ زینا، دەبێت زینا بکات لەسەربنەمای هاندانی مێرد ئەگەر زینا نەکات، هاندانی مێردەکە دەکەوێتە دەرەوەی بازنەی بڕگەکانی مادەی (٣٨٠)ی یاسای سزادان کە پێشتر ئاماژەی پێکراوە.
لە ماددەی (٣٨٠) لە یاسای سزادان ئەمانەی خوارەوە هاتووە: "هەر مێردێک ژنەکەی هان بدات بۆ زیناکردن و ئەویش لەسەر بنەمای ئەم هاندانە زینا بکات، سزادەدرێت بەحبس کردن.
لە ڕاستیدا تاوانی مادەی ٣٨٠ی یاسای سزادان تاوانێکی تایبەتە کە لە دەقێکی تایبەتدا دانراوە بۆ باس لە سزای ئەو مێردە دەکات کە ژنەکەی هان دەدات بۆ زیناکردن، بەڵام ئەگەرمێردێک هانی ژنەکەی دابۆ ئەنجام دانی کاری خراپە وسێکسی لەرێگەی تۆرە کۆمەڵایەتیەکان ئەوائەم ماددەی لەسەر جێبەجێ نابێت، ئەم مادده یە بۆ ئەوە دانراوە یاسادانەر پارێزگاری لە شەرەف و پێوەرە رەوشتیە باوەکانی کۆمەڵگا بکات، هەروەها بۆ پاراستنی ئەو پەیوەندییە بەهێزانەی کە بنەماڵە لەسەری بنیات نراوە.(٤٦)

توخمی دووەم: تەمەنی قوربانیەکە

لە مادەی (٣٩٩) ی یاسای سزادادا هاتووە کە ‘‘هەرکەسێک نێر یان مێیەک هان بدات کە

تەمەنی نەگەیشتبێتە هەژدە ساڵ سزا دەدرێت...هتد". بەم شێوەیە ڕوون دەبێتەوە کە توخمی دووەمی ئەو تاوانەی کە لەم بابەتەدا باسمان کرد، ئەوەیە کە کردەی هاندان یان ئاسانکاری بۆتاوانی کردەوەی بەربەرەلایی بۆ سەرکەسێک ئەنجام دەدرێت کە تەمەنی نەگەیشتووەتە هەژدە ساڵ، وەکو ئەوەی کەسێک جولە و کردەوەیەکی سێکسی لەبەر دەم کەسێکی خوارتەمەنی هەژدەساڵ ئەنجام دەدات یان ئەو کردار وجولە سێکسیەی کەوا ئەنجامی داوە بۆی دەنێرێت یان بەئەنقەست بڵاوی دەکاتەوە بۆ مەبەستی بینینی ئەو کەسانە بەمەبەستی هاندان وئاسانکاری کردن بۆ ئەنجام دانی ئەم کردارانە جا لەهەرکام لەپێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان بێت فەرق ناکات یان وێنە و وتەی سێکسی ئاراستەی ئەو کەسانە دەکات ودیمەنی پۆرنۆگرافیان بۆبنێرێت وە زۆر جار داوایان لێدەکات هەمان کارئەنجام بدەنەوە جا جیاوازی نیە ئەم کارە بەرامبەر ڕەگەزی نێر بێت یان مێ ئەنجام بدات.(٤٧)

بەڵام بەگوێرەی یاسای خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی لەهەرێمی کوردستان تەمەن دیاری نەکراوە هاندان بۆ هەموو تەمەنەکەکان وەکو یەک دانراوەو بەتاوان هەژمار کراوە، کە ئەمەش خۆی یەکێکە لە کارەباشەکان کەوا تەمەنی دیاری نەکردەو تاوانی هاندانەک گشت تەمەنەکان دەگرێتەوە وياساکەی بەسەرداجێبەجێ دەبێت.

توخمی سێیەم: مەبەستی تاوانکاری

تاوانی هاندان بەگوێرەی یاسای خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی بەتاوانێکی بەئەنقەست دادەنرێت و تاوانبار بە خواست و ویستی خۆی کردەوەکە ئەنجام دەدات وئیرادەی بەرەو مەبەستی تاوانکاریە لە هاندانە کە بۆ ئەنجام دانی کردەوەی بەربەرەڵایی .

لە ماددەی ٣٩٩ی یاسای سزادادا هاتووە، بە تاوانێکی بە مەبەست دادەنرێت کە پێویستی بە مەبەستی تاوانکاری هەیە لەلایەن تاوانبارەوە بۆ ئەنجامدانی. تاوانبار دەبێت ئاگاداری ئەوە بێت کە کارەکەی هاندانی کردەوەی بەربەرەلایی بۆ کەسێکی خوار هەژدە ساڵان پێکدەهێنێت. کەسەدەبێت زانین و ویستی هەبێت بەمەبەستی ئەنجام دانی تاوانەکە بەڵام هەر پێداگرە لەسەرئەنجام دانی کارەکەی.(٤٨)

واتە دەزانێت ئەو کەسانە هاندەدات کە لە خوار تەمەنی یاساین کە لە مادەی ٣٩٩ی یاسای سزادادا هاتووە. ئینکاری زانینی تەمەنی ڕاستەقینەی، پاساونیە بۆ بکەر بڵێ ئاگادار نیمە کەوا قوربانیە لەخوار هەژدەساڵە یان ئەگەر ڕواڵەتی قوربانییەکە وای لێکردبێت هەڵە بکات دڵنیابوون لە تەمەنی ڕاستەقینە بڵێ لەرووخساری دیارنەبوە تەمەنی یاسایی تەواو نەکردوە بۆیە ئەم کارەم بەرامبەری ئەنجام داوە ئەمە پاساو ناداتدت بۆسزا دانی و بەڵکو یاساکەی لەسەرجێبەجێ دەکرێت ئەمەش پاڵپشت بەماددە (٣٧) لەیاسای سزادانی عێراقی کەوا هیچ بیانوەک لە بەرچاو ناگرێت بۆ جێبەجێنەکردنی هەر یاسایەکی سزایی تەنها لەوکاتەی بەهۆی هێزێکی (گەورە) ئەستەم بوبێتن ئاگاداری ئەویاسایە بێت کەسزای لەسەر ئەو تاوانە داناوە.

سەبارەت بەو پاڵنەرانەی کە تاوانبار بوونە هۆی هاندانی منداڵانی خوار تەمەنی یاسایی بۆ ئەنجامدانی کردەوەیبەربەرەلایی، ئەوا لەبەرچاو ناگیرێن.جا بۆ تێرکردنی ئارەزووی کەسی تاوانبار، ئارەزووی کەسانی دیکە، بۆ تۆڵەسەندنەوەلە، قوربانییەکە خۆی، یان کەسوکارەکانیان، یان بۆلەکەدارکردنی کەرامەتی خۆیان یان کەسوکاریان.سەبارەت بەیاسای خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی لەهەرێمی کوردستان دووپاتیان لەسەر ئەم توخمە کردۆتەوە و ویست وزانینی تاوانبار گرنگە بۆئەنجام دانی ئەم تاوانە بەڵام هەر ئیرادە و مەبەستیەتی بۆبەئەنجام گەیاندنی تاوانەکە جابەرامبەر هەرتەمەنێک بێت هەژدەساڵی تەوا کردبێت یاخود نا یاساکەی بەسەردا جێبەجێدەبێت.(٤٩)

سزای تاوانی هاندان لەسەرکردەوەی بەربەرەلایی بەگوێرەی یاسای خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی لە هەرێمی کوردستان :

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦ / العدد ٥

١-لە ماددەی (٢)یاساکە دەڵێ (هەرکەسێك ئەگەر بە خراپی تەلەفۆنی خانەیی (موبایل) یان ئامێرێکی پەیوەندی پەیوەندی کردنی تەلدار یان بێ تەل یان ئەنتەرنێت یان پۆستی ئەلیکترۆنی بۆ مەبەستی بڵاوکردنەوەی هەواڵی هەڵبەستراو بەکارهێنا کە ترس پەیدا دەکات یان وێنەی چەسپاو یان جووڵاو یان کورتە نامەی بڵاو کردەوە کە لەگەڵ خۆرەوشتی گشتیدا ناگونجێ یان بەبێ روخسەت و مۆڵەت وێنەی گرت یان کاروبارێکی وا کە شەرەف بریندار بکات یان هانی ئەنجام دانی تاوان یان کاری بەدرەوشتی یان بڵاو کردنەوەی زانیاری پەیویست بە نهێنی ژیانی تایبەت یان خێزانی بۆ تاکەکان بڵاوبکاتەوە کە بەهەر رێگایەك بێت چەنگی کەوتبێت هەتا ئەگەر راستیش بن ، ئەگەر بە هۆی بڵاوکردنەوەیان و دابەشکردنیان سوکایەتی یان زیانیان پێ بگەیەنێت ، ئەوا بۆ ماوەیەك بەند دەکرێت کە لە (٦) مانگ کەمتر نەبێت و لە (٥) ساڵیش زیاتر نەبێت وە بە غەرامەیەکیش سزا دەدرێت کە لە (١٠٠٠٠٠٠) کەمتر نەبێت و لە (٥٠٠٠٠٠٠)دیناریش زیاتر نەبێت یان بە یەکێك لەو دوو سزایە سزادەدرێت .

ئەوەی خاڵی گرنگ بێت لەم یاسایەی کەوا لەسەرەوە ئاماژەمان پێدا ئەوە بەتەنها باسی تاوانی هاندان لەسەر کردوەی بەربەرەڵایی نەکردوە بەڵکو یاساکە هەموو تاوانەکانی بەیەکەوە لەیەک ماددە دا باس کردوە. دەسەڵاتی یاسادانان کۆمەڵێک تاوانی هەمەچەشن و جۆراو جۆری لە یەک مادەدا بە یەک سزا پێناسە کرد. ئەمەش خۆی لە خۆیدا هەڵەیەکی گەورەیە لە لایەن دەسەڵاتی یاسادانانەوە، بەو پێیەی هەریەکێک لەم تاوانانە بارودۆخ و بارودۆخ و کاریگەرییەکانی خۆیان هەیە کە جیاوازن لە تاوانەکانی دیکەوە .

٢- مادده (٢)هەرکەسێک بە ئەنقەست تەلەفۆنی خانەیی (موبایل) یان ئامێرێکی پەیوەندی کردنی بەکارهێنا بۆچارس کردنی خەڵکی جگە لەو ح حاڵەتانەی کە لە ماددەی دووەمی ئەم یاسایەدا هاتوون ، ئەوا بۆ ماوەیەک کە لە (٣) مانگ کەمتر نەبێت و لە (١) ساڵێکیش زیاتر نەبێت بەند دەکرێت) وە بە غەرامەیەکیش سزا دەدرێت کە لە ٧٥٠٠٠٠ کەمتر نەبێت و لە ٣٠٠٠٠٠٠ زیاتر نەبێت یان بە یەکێک لەو دوو سزایە سزادەدرێت.

دەسەڵاتی یاسادانانی کوردستان سزایەکی کەمکراوی بۆ هەندێک لەو تاوانانەی لەو دوو مادەی سەرەوەدا ئاماژەیان پێکراوە داناوە، واتە غەرامە و زیندانیکردن، یان یەکێک لەوانە، ئەم سزایە گوزارشت لە قورسی و کاریگەری تاوانە ئەلیکترۆنییەکە ناکات و توند نییە. زۆرێک لەو کەسانەی کە پارەیەکی زۆریان هەیە، بێباکن بەرامبەر بە بڕی غەرامە، ئەمەش وایان لێدەکات بەردەوام بن لە ئەنجامدانی تاوان و ڕێگرییان لێناکات لە خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندیکردن.

٣-مادده(٤) لەیاساکە ئەگەرلەئەنجامی ئەوکارانەی کەبەپێی ماددەکانی(دووەم وسێیەم)ی ئەم یاسایە تاوانێک ئەنجام درا، ئەوکەسەی کەوا دەبێتە (هۆی) ئەوتاوانە دەبێتە هاوبەشی تاوانەکەو هەمان سزای ئەنجام دەر وەردەگرێت ئەمەش یەکێکە لە خاڵە باشەکانی ئەم یاسایە لەیەکسان کردنی سزای هاوبەش و ئەنجام دەر بۆئەوەی هاوبەش هەوڵ نەدات خۆی لە سزای سەرەکی بدزێتەوە.

-ئەوەی لەخوێندنەوەی ئەو یاسایەدا بەدی دەکرێت ئەوەیە کەوا یاساکە جیاوازی نەکردوە لەنێوان تەمەنەکان ئەوکەسەی هاندەرێت هەژدە ساڵی تەواو کرد بێت یاخود نا هەرکە بکەر هەڵستا بەم تاوانەی ئاماژەمان پێکرد راستەخۆ یاسایەکەی بەسەردا جێبەجێ دەبێت.هەر وەکو ئەوەی کەسێک لە یەکێک لەتۆرە کۆمەڵایەتیەکانی هەڵدەستێت بەدانان و بڵاوکردنەوەی وێنە وڤیدۆی سێکسی نەشیاو وناردنی بۆ کەسانی دیکە لەوکاتەدا تاوانی هاندانە بۆ کردەوەی بەربەرەڵایی دێتەدی بەبێ ئەوەی سەیری تەمەنی قوربانیەکە بکەین.

٤-مادده(٥) لەیاساکە بە بارودۆخێکی قورس دادەنرێت ئەگەر تاوانبارەکە ئەندامی هێزە چەکدارەکان بێت، هێزەکانی ئاسایشی ناوخۆ، کەسێک بێت کە پۆستێکی فەرمی دەقۆزێتەوە،

یان کەسێک کە بە هۆی کارەکەی یان کارەکەیەوە دەستی بە نهێنییە کەسی یان خێزانییەکانی تاکەکان بگات بەحوکمی کارەکەی و هەرکەسێک کە ئامێری پەیوەندیکردنی کەسێکی دیکە بەکاربهێنێت بۆ ئەنجامدانی یەکێک لەو کارانەی پێشتر باسکراون. بەبێ ئەوەی ئاماژە بەتەمەنی قوربانیەکە بکات هەر کە تاوانەکە مەرجەکانی هاتەدی راستەوخۆ رووبەروو تاوانەکە دەبینەوە و تاوانبار پێویستە سزای یاسای خۆی وەربگرێت. لێرەدا ئەوەی جێگای رەخنەیە ئەوەیە دەبوایە یاسادانەر هاندانی بەرامبەر ئەوکەسانەی خوار تەمەنی هەژدەساڵن کەوا بەیاسا پارێزگاریان لێکراوە بە بەباروودۆخی توند کردنی سزا دا نابایە.

لەهەمان کاتدا ئەوکەسانەی کەوا نەخۆشی دەروونی وناتەواوی مێشکیان هەیە یاخود ئەو کەسانەی کەم ئەندامی جەستەییان هەیە ناتوانن پارێزگاریی تەواو لەخۆیان بکەن ئەوانە پێویستە یاسا پاێزگاریان لێبکات وهەرکەسێک تاوانی بەرامبەرکردن سزایەکی توند تر وەربگرێت لەبەر ئەوەی باروودۆخی ناتەواوی ئەو کەسەی بەهەڵ زانیوە و تاوانی بەرامبەر ئەنجام داوە بەڵام یاسادانەری هەرێمی کوردستان لەیاسای خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی باسی ئەم حالەتەی نەکردووە ئەمەش یەکێکە لە کەموو کورتیەکانی یاساکە پێویستی بەهەموار کردنەوەی یاساکە هەیە.

سزاکەی بەپێی یاسای سزادانی عێراقی:

بە گوێرەی یاسای سزادانی عێراقی ماددە (٣٩٩) بەهەر کەسێک کورێک یان کچێک کە تەمەنیان نەگەیشتبێتە هەژدە ساڵی هاندا بێت لەسەر کردەوەی بەربەرەلایی یان کردنی خراپەکاری بەپیشە یان ئاسانکاری بۆکرد بێتن بۆ ئەنجام دانی ئەو کارە سزا دەدرێت بە حەبسکرن.

ئەگەر تاوانبار لەو کەسانە بێت کە لەبڕگەی (٢) لەماددەی ٣٩٣ ئاماژەیان پێکراوە یان بەمەبەستی قازانج بێت لە کارەکە یا داوای کرێی ئەو کارەی کرد بێت ئەوا سزا دەدرێت بە زیندانیکردن کە لە ماوەی (١٠) ساڵ زیاتر نەبێت یان بە بەندکردن سزا دەدرێ

بەگوێرەی ماددە (٣٩٣) برگە (٢) ئەگەر کردەوەیەک لە یەکێک لەم حاڵەتانەی خوارەوە روویدابێت بە بارودۆخی توندکردنی سزا دادەنرێت

أ- ئەگەر ئەو کەسەی تاوانەکەی بەرامبەرکراوە نەگەیشتبێتە هەژدەساڵ

ب- ئەگەر تاوانبار یەکێک لە خزمانی پلە سێی تاوان لێکراو بێت یان لەو کەسانە بێت پەروەردەکردنی یان بەخێوکردن و چاودێری تاوانلێکراوی سپێردراوە یان لەو کەسانە بێت کە دەسەڵاتی لەسەر تاوانلێکراو هەیە کە تاوانلێکراو لەلایەن ئەو یان یەکێک لەوانەی پێشوو باسکران خزمەت کار بێت لەگەڵ هەموو برگەکانی تر ئەم ماددەیە یان ئەگەر کەسەکە مەبەستی قازانج بێت لەم هاندانەو ئاسانکاری کردنەی بۆ تاوان ئەوا بەبارودۆخی توندکردنی سزا دادەنرێت.

ئەوەی لێرەدا جێگای تێبینی بێت ئەو ماددەی سەرەوە کەوا ئاماژەمان پێکردوە تایبەت نیە بەخراپ بەکارهێنانی ئامێرەکان وپێگەکانی تۆرە کۆمەڵایەتیەکان ، بۆیە ئێمە پێمان وایە کەوا گەشەسەندنی بەردەوامی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان و زیادبوونی رێژەی بەکارهێنەران و بەرزبونەوەی رێژەی تاوان لەرێگەی ئەو ئامێری پەیوەندیانەو پێگەکانی تۆرە کۆمەڵایەتیەکان پێویستی بە پەلە هەموارکردنەوەی دەقە دانراوە کۆنەکانە یان دەرکردنی یاسای تایبەت هەیە بۆ رێکخستنی تاوانە بەدرەوشتیەکان لە جیهانی بەکارهێنانی ئینتەرنێت و تۆرەکۆمەڵایەتیەکان، وەهەوڵدان بۆ دانانی سنورێک بۆ ئازادی را دەربڕین لەگەڵ ئەرکی رێزگرتن لە ئادابی گشتی کە وەک بابەتێکی مشتومڕی یاسایی دەمێنەتەوە، بۆیە دەرکردنی یاسایەکی گشتگیر وتایبەت

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦/ العدد ٥

بەوتاوانەی کەوا لەرێگەی پێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان روودەدەن تارادەیەکی باش رێگری لەم تاوانانە دەکەن کە لەرێگەی تۆرەکۆمەلایەتییەکان ڕوودەدەن.

ئەوەی جێگای رەخنەیە لەم یاسایە دا ئەوەیە کەوا یاسادانەر تەنها ئاماژەی بەوە کردوە هەرکەسێک هانی کچێک یان کورێک بدات یان کارئاسانی بۆبکات کەوا هەژدە ساڵی تەواو نەکردبێت بۆکردەوەی بەربەرەلایی سزا دەدرێت ، بەبێ ئەوەی ئاماژە بەوە بکات ئەگەر بکەر هەڵستا بەهاندان و کارئاسانی بۆ ئەو کەسانەی کەوا تەمەنی یاسایان تەواو کردوە، پێویست بوو یاساکە تەمەن دیاری نەکات بەڵکو لەسەر هەموو تەمەنەکان جێبەجێ بکرابایە بۆیە یاسادانەری هەرێمی کوردستان سەرکەوتوو بوو لەدیاری نەکردنی تەمەنی قوربانیەکە .

بۆیە ئەوەی یاسادانەری هەرێمی کوردستان کردویەتی کەوا یاسایەکی تایبەت بەخراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی داناوە و کارێکی باشە سەرەرای کەموو کورتیەکانی یاساکە وکەمی ئەو سزایەی کەوا بۆ ئەم تاوانە دانراوە وتێبینیمان لەسەری بەڵام تا ئاستێکی باش توانویەتی سزای ئەوکەسانە بدات کەوا بەخراپ ئەو تۆرەکۆمەڵایەتیانە بەکاردەهێنن.

دیاری کردنی باشترین و گونجاوترین رێگا بۆ چۆنیەتی مامەڵکردن لەگەڵ ئەم دیاردە نەخوازراوە کە جیاوازە لە تاوانە کۆنەکان، بەتایبەت سەبارەت بە عێراق و هەرێمی کوردستان کە تاکو ئێستا نەتوانراوە بەشێوەیەکی تۆکمەیی یاسایی چارەسەری ئەم بابەتە بکرێت سەرەڕای بڵاوبوونەوەی زۆر و زەوەندی ئەم پێشێلکاری و تاوانانەو دەرکەوتنی دەرەنجامە خراپەکانیشیان.

٣-دەرکردنی یاسایەکی گشتگیر وتایبەت بەوتاوانەی کەوا لەرێگەی پێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان روودەدەن

٤-دانانی سزایەکی توندتر لەو سزایانەی کەوا دانراوە بۆ ئەو تاوانانەی کەوا لەرێگەی پێگەکانی تۆرەکۆمەڵایەتیەکان روودەدەن جونکە ئەو تاوانە یەکێکە لەوتاوانانەی گرنگ وبابەخێکی زۆری هەیە و کاریگەری نەرێنی خراپ لەسەر پێکهاتەی گشتی کۆمەڵگادا جێدەهێڵێت.

سزاکە بەپێی یاسای سزادانی میسری :

بەگوێرەی یاسایی سزادانی هەموارکراوی میسری ژمارە (٩٥) ساڵی (٢٠٢٣) مادده (٣٩٩) هاتووە هەرکەسێک نێرێک یان مێیەک کەهێشتا تەمەنی نەگەیشتبێتە هەژدەساڵ هان بدات بۆ لەشفرۆشی و بەربەرەلایی و ئاسانکاری بۆ ئەوکارە بکات سزا دەدرێت بەحبس کردن.

بەگوێرەی برگە (ب) لەمادده (٣٩٩) ئەگەر تومەتبار بەنیازی قازانج کردن بێت لەکارەکەی بۆیە ئەوە سزا بە زیندانی کردن لە (١٠) زیاتر نەبێت یان سزای دەستبەسەر کردن [٥٠].

ئەوەی لێرە تێبینی دەکەین یاسادانەر هەروەکو یاسادانەری عێراقی تەمەنی خوار هەژدەساڵی کردۆتە مەرج ئەمەش یەکێک لەرەخنەکانە کەوا لەم یاسایانە دەگیرێت وپێویستی بەهەموار کردنە. بەهەمان شێوەی ئەو سزایەی کەوا بۆ ئەم تاوانە دانراوە لەگەڵ مەترسی وکاریگەری ئەو تاوانە ناگونجێت و سزاکەی کەمە.

کۆتایی

1 - دەرئەنجام:

دوابەدوایی نوسینەوەی توێژینەوەکەمان لەژێرناونیشانی هاندان بۆکردەوەی بەربەرەڵایی وئاسانکاری بۆی گەیشتین بەم راسپاردانەی خوارەوە:

١-لەدوای سەرهەڵدان و تەشەنەسەندنی ئامێرە ئەلیکترۆنیەکان بە تایبەت دوای هاتنەکایەی کۆمپیوتەر و ئینتەرنێت لە ناوەڕاستەکانی سەدەی ڕابردوو، و بەکارهێنانیان وەك دوو ئامرازی سەرەکی و بەسود بۆ ئاسانکاری و ڕایی کردنی کاروبارەکان لە زۆربەی بوارەکانی ژیانی رۆژانەدا، ئیتر وردە وردە پێشێلکاری و خراپ بەکارهێنانەکانیشیان هاتە ئاراوە،

لێكەوتە نەخوازراوەكانیشیان سنورەكانی بەزاند و شوێنەواری نەرێنی لە زۆربەی هەرەزۆری ناوچەكانی جیهاندا بەجێهێشت.

٢-سەبارەت بەپێناسەی ئەوتاوانە دەبینین یاسادانەری یاسای سزاكان و یاسا لقیەكان پێناسەیان نەكردوە وەهیچ بریارێكی داداگ یمان بە بەرچاو نەكەوت كەوا پێناسەی ئەو تاوانەی كرد بێت بەلآم یاساناسان بەزۆر شێواز پێناسەیان كردوە لەدیار ترینیان (پێناسە دەكرێت بەراكێشانی راستەوخۆی كەسێك بۆئەنجامدانی كردەوەیەک كەتاوانێك پێكدەهێنێت، كە رەنگە كاریگەری لەسەر مێشكی ئەو كەسە هەبێت كەهانی دەدات بەهاندان بۆ كردەوەیەكی بەربەرەلای و سێكسی قێزەون وئاشكرا كە شەهوەت لە ناودا بوروژێنێت، پالی پێوەنێت بۆئەنجامدانی كردەوەی بەربەرەلایی ئەوكردەوەیەش كاردەكاتە سەرپێكهاتەی باوی كۆمەڵگا و تاكەكان بەرەو بەرەولارێی دەبات).

٣- رەگەزی ماددی ئەوتاوانە دێتەكایەوە بەهەڵسانی تاوانبار(بكەر) بەكردەوەی هاندان و ئاسانكاری كردن بۆكردەوەكانی بەربەرەڵایی.

٤- لەرووی رەگەزی مەعنەوەی ئەو تاوانە بەتاوانە ئەنقەستەكان هەژماردەكرێت و بەهیچ شێوەیەک بەرێگای هەڵە نایەتەكایەوە.

٥- رێكخستنی ئەم تاوانە لەیاسای خراپ بەكارهێنانی ئامێرەكانی پەیوەندی لەهەرێمی كوردستان ژمارە٦سالی ٢٠٠٨جیاوازە لەیاسای سزادانی بەركار لەسەر ئەم تاوانە لە ناوەند بەشێوەیەک لەمادده ٢ لەیاسای یەكەم تاوانەكە دێتەكایەوە تاوانلێكراو لە هەر تەمەنێك بێت بەلآم بەپێی مادده٣٩٩ لەیاسای دووەم دەبێت تاوانلێكراو لەخوار هەژدە ساڵ بێت .

2- راسپاردە:

١- داوا لەیاسادانەری عێراقی دەكەین كەهەمواری مادده ٣٩٩ لەیاسای سزادانی عێراقی بكات بەشێوازێک ئەم تاوانەبێتە كایەوە كەوا تەمەنی تاوالێكراو لەهەرتەمەنێك بێت مەرج نەبێت تەنها خوار هەژدەساڵی بگرێتەوە.

٢-بێویستە لەسەر دەسەڵاتی یاسادانانی ناوەند بەزووترین كات یاسایەكی تایبەت بەرووبەرووبونەوی تاوانەكانی بەكارهێنانی ئامێرەكانی پەیوەندی دەربكات كە جیابێت لەیسای سزادانی تاوانی

٣-داوا لەیاسادانەری كوردستانی دەكەین كەوا بە زووترین كات هەڵبستێ بە هەمواركردنی یاسای خراپ بەكارهێنانی ئامێرەكانی پەیوەندی لەهەرێمی كوردستان ژمارە ٦ ساڵی ٢٠٠٨ لەبەرئەوەی ئەم

یاسایە چەند تاوانێكی لەم یاسایە بەیەكەوە باس كردوە كەوا هەریە كەیان رەگەز و تایبەتمەندی تایبەت بەخۆیان هەیە و سزاكەی بەپێی تاوانەكە دەگۆرێت كەچی یاسادانەر لەم یاسایە لەیەک مادده هەمووانی پێكەوە باس كردوە وە لەهەمان كاتدا یاسا كە چەند تاوانێكی ژماردووە كەوا نۆ تاوانن كەچی ئەوەی جێگای سەرنجە ژمارەیەكی زۆرترو جۆراو جۆری تاوان لەرێگەی ئەو پێگانەدا روودەدات باسی نەكردووە و پێویست بوو باسیان لێوە بكرێت و بەیاسا رێگری لێبكرێت نەوەكو بەم شێوەیە چەند تاوانێک بژمێرێ چونكە ئەو تاوانانەی لەرێگەی تۆرەكۆمەلآیەتیەكان روودەدات هەمەچەشن وزۆرن بەردەوامیش تاوانەكانroویان لەزیاد بوونە .

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦ / العدد ٥

پەراوێز

(١) وسيم شفيق الحجار، النظام القانوني لوسائل التواصل الاجتماعي دراسة قانونية مقارنة حول الحرية الشخصية والمسؤولية والاختصاص، المركز العربي للبحوث القانونية و القضائية، ط١، لبنان، ٢٠٠٧، ص ١٥.

(2)Guillaume Florimond, Droit et Internet De la logique internationaliste à la logique réaliste, Bibliothèque des thèses, Editions Mare & martin 2016, p340-.143

(٣) علي محمود، مقدمة في التواصل الاجتماعي، دار النشر العربية، بيروت، ٢٠١٤، ص١٢.

(٤) محمد عبد الله، التواصل الاجتماعي في العصر الرقمي، دار النشر العربية، بيروت، ٢٠١٥، ص ٣٤.

(٥) سارة أحمد، المجتمعات الافتراضية، مركز الدراسات الاجتماعية، السعودية، ٢٠١٦، ص٥٦.

(٦) أسامة الكردي، تقنيات التواصل الحديثة، مركز الأبحاث العربي، قطر، ٢٠٢٠، ص٧٧.

(٧) خالد العبدلي، التعليم الرقمي: التحولات والتحديات، دار الكتاب الحديث، القاهرة، ٢٠١٨، ص١٢٣.

(٨) خالد حسن، التسويق الرقمي، دار العلم للنشر، القاهرة، ٢٠١٧، ص٧٨.

(٩) محمد أحمد ، الثورة الرقمية وأثرها على المجتمعات، دار الثقافة للنشر، عمان، ٢٠١٩، ص٤٥.

(١٠) مروة فريد ، التسويق عبر الإنترنت، دار الحكمة للنشر، القاهرة، ٢٠٢١، ص٨٩.

(11) JORF n°0143 du 22 juin 2004 page 11168, texte n° 2, Loi n° 2004-575 du 21 juin 2004 pour la confiance dans l'économie numérique.

(١٢) یاسای ژمارە (٣٦)ی ٢٠٠٧ یاسای ڕۆژنامەگەری لە هەرێمی کورستان.

(١٣) یاسای ژمارە (٦)ی ساڵی ٢٠٠٨ دەرچوو لە پەرلەمانی هەرێمی کوردستان-عێراق.

(١٤) د.رزگار محمد قادر: (ملاحظات على قانون منع إساءة استعمال أجهزة الإتصالات رقم (٦) لسنة ٢٠٠٨)، مجلة ميزان العدالة، عدد (٣٥) سنة ٢٠٠٨، ص١٠٦.

(١٥) قاسم حسن عبدالقادر: (مكافحة جرائم الهاتف النقال)، بحث مقدم الى مجلس القضاء، ٢٠١٢، ل٢١.

(١٦) بدر البدر، مقالة التشهير عبر الإنترنت سابقة قضائية، جريدة الرياض ، ٢٠١٧، ص ٢٨.

(١٧) د. مجدي محمد عبد الجواد الداغر استخدامات الإعلاميين لشبكات التواصل الاجتماعي والإشباعات المتحقق دراسة تطبيقية على القائم بالاتصال بالمؤسسات الإعلامية بالسعودية, مجلة كلية الآداب جامعة الزقازيق, العدد ٦٤ مارس ٢٠١٣، ص ٥٤٢.

(١٨) عبدالله عبدالكريم عبدالله، جرائم المحلوماتيه والانترنيت، دراسه مقارنه ، منشورات الجبلي العقوقيه، الطبعه الاولى ، ٢٠٠٧، ص٣٦.

(١٩) موقع جريدة الاتحاد للأخبار، أضرار وسائل التواصل الاجتماعي". موقع الاتحاد للأخبار. تأريخ اخر الزيارة:٢٠٢٥/٣/٤، مؤرشف من الأصل في ٢٠٢٣-١٠-١٢.

(٢٠) عثمان محمد الدليمي: (مواقع التواصل الاجتماعي: نظرة عن قرب)، (اردن، دار عيداد لنشر و التوزيع، ط١، ٢٠١٩)، ل٢٧.

(٢١) عثمان محمد الدليمي: (وسائل التواصل الاجتماعي وتأثيرها على المجتمع)، (المجموعة العربية للتدريب و النشر، ط١، ٢٠١٧)، ل١٩٠.

(٢٢) خالد إبراهيم، مكافحة الجرائم الإلكترونية في ضوء التشريعات المعاصرة، الطبعة الأولى، المؤسسة الحديثة للكتاب، بيروت، لبنان، ٢٠٢٢، ص ٧٤.

(٢٣) مصطفى القاسم، الجرائم الإلكترونية عبر شبكات التواصل الاجتماعي، الطبعة الأولى، دار الفكر العربي، القاهرة، مصر، ٢٠٢٠، ص ٣٣.

(٢٤) المنظمة الدولية للهجرة(IOM) ، الدليل العراقي لحماية ضحايا الاتجار بالبشر، بغداد، ٢٠٢١، ص ٤٩.

(٢٥) حسين جاسم الساعدي، الجرائم الإلكترونية وأثرها في القيم الاجتماعية، دار الكتب القانونية، بغداد، ٢٠٢٠، ص٩٤.

(٢٦) بشير عبد الزهرة الدليمي، الجريمة الإلكترونية بين الواقع والتشريع، دار الصفاء، عمان، ٢٠٢١، ص ١٣٥.

(٢٧) پاڵپشت بە بڕیاری دادگای ژمارە (٢٩٦٢/ك١ /٢٠٢٤) لە (٢٠٢٥/٤/٢٧) لە دادگای کەتنی هەولێر /١ بەگوێرەی مادده(٢) یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی بڕیاردا بەسزادانی تاوانبار –بڕیاری بڵاونەکراوە

(٢٨) وليد عبد الكريم، القانون الجنائي والإعلام الرقمي، الطبعة الثانية، دار الثقافة للنشر والتوزيع، عمّان، الأردن، ٢٠١٩، ص٥١.

(٢٩) روشن سردار محمد على ، المسؤلة الجنائيه عن الجرائم الاخلاقيه عبر مواقع التواصل الاجتماعى ، دراسة مقارنه، ٢٠٢٢ ، ص٤٣.

(٣٠) ايه (٥) من سورة القيامة.

(٣١) يوسف القرضاوي، جريمة الزنا وعقوبتها في الشريعة الإسلامية، مكتبة وهبة، القاهرة، ٢٠٠٠، ص ٥٨–٦٢.

(٣٢) محمود نجيب حسني ، شرح قانون العقوبات القسم العام، الطبعة السادسة، دار النهضة العربية، القاهرة، المصر، ١٩٨٩، ص٦.

(٣٣) خالد خليل العزاوي : الجرائم الأخلاقية في القانون الجنائي العراقي، دار الثقافة للنشر والتوزيع، عمان، الأردن، ٢٠١٦، ص ٤٥.

(٣٤) پاڵپشت بە بڕیاری دادگای ژمارە (١٤١/ك٣ /٢٠٢٥) لە (٢٠٢٥/٥/٢٠) لە دادگای کەتنی هەولێر ٣/ بەگوێرەی مادده ٢ ی یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی بڕیاردا بە سزدانی تاوانبار(بڕیاری بلاونەکراوە).

(٣٥)يعقوب يوسف الجزوع ، محمدجابرالدورى: جرائم المخلة الاخلاق والاداب العامة في التشريع الجنائى العراقى، مطبعة النعمان – النجف الاشرف ، ١٩٧٢، ص ٤٨٧.

(٣٦) محمد الكندرى: الجرائم الاخلال باالحياء العام، دراسة التطبيقيه على جرائم تقنيات الهاتف النقال، المجلة الجنائيه القومية، المجلدالرابح والخمسون، العددالأول، مارس، ٢٠١١ ص٤٦.

(٣٧) پالْپشت به بریاری دادگای ژماره (٣٣٦/ك٣ /٢٠٢٥) له (٢٠٢٥/٧/٩) له دادگای کەتنی هەولێر /٣ / بەگوێرەی مادده (٢) یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی بریاردا بە سزدانی تاوانبار-بریاری بلاونەکراوەی دادگا

(٣٨) عبدالله خالد عزيز صابر: المسؤوليه الجرائيه عن جرائمة التعامل بوسائل الاخلال بالحياء و الاداب العامه فى تشريع العراقى، مجلة الجامعة العراقيه المجلد(٧١)، العدد(٢) ، ٢٠٢٥ص ٤٣٧.

(٣٩) يعقوب يوسف الجزوع ، محمدجابرالدورى: جرائم المخلة الاخلاق والاداب العامة في التشريع الجنائى العراقى، مطبعة النعمان – النجف الاشرف، ١٩٧٢، ص ٤٩٩-٥٠٠

(٤٠)هروال هبه نبيلة:جرائم الانترنت، دراسهمقارنه، ٢٠١٣، ص٥٦

(٤١) پالْپشت بە بریاری دادگای ژمارە (٢٠١٠/ك٣ /٢٠٢٤) لە (٢٠٢٤/١١/٢٧) لە دادگای کەتنی هەولێر /٣ بەگوێرەی مادده(٢) یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهینانی ئامێرەکانی پەیوەندی لەهەرێمی کوردستان بریاردا بە سزادانی تاوانبار – (بریارێکی بڵاونەکراوەیە)

(٤٢) محمد حمد، المسئولية الجنائيةعن الجرائم غير الاخلاقية عبرالانترنت ، المنظمةالعربية للتنمة الادارية، القاهره، ٢٠١٠ص٧١.

(٤٣) الزبير حايف سالم: الاعتداء على الحياة الخاصة عن طريق الانترنت في التشريع العراقى واللبنانى ، دراسة مقارنة ، دارالنضة العربية للنشر والتوزيع، ٢٠١٩، ص٩٨.

(٤٤)محمد حماد مرهج الهيتى: الجريمه المعلوماتية نماذج من تطبيقاتها ، دراسة مقارنة في التشريع الاماراتى والسعودى والبحرينى والقطرى و العمانى ، دارشتات للنشر والبرمجيات –مصر-الامارات ، ٢٠١٣ ، ٣٥٥.

(٤٥) حسني عبد السميع إبراهيم : الجرائم المستحدثه عن طريق الإنترنت ، دراسه مقارنه بين الشريعه والقانون ، دار النهضه العربيه ، القاهره، ٢٠١١، ١٨٧.

(٤٦)يعقوب يوسف الجزوع ومحمدجابرالدورى، جرائم المخلة الاخلاق والاداب العامة في التشريع الجنائى العراقى، مطبعة النعمان –النجف الاشرف، ١٩٧٢، ص ٥٠٤، ٥٠٣

(٤٧) احمدامين، شرح قانون عقوبات، قسم الخاص، الطبعه الثالثه منقعه، مكتبة النهضه، بغداد، ٤٦٤.

(٤٨) فايزخليفه احمد بن يعروف، المواجهه التشريعيهوالامنية للجرائم المتصلة بمواقع تواصل الاجتماعى ، ٢٠١٩ ص١٠٠.

(٤٩) جميل عبدالباقى الصغير، الانترنت والقانون الجنائى ، الاحكام الموضعيه للجرائم المتعلقه بالانترنيت ، دارالنهضه العربيه، القاهره، ٢٠١٢، ص٣٤٥.

(٥٠) عبدالحميد الشواربي، الجرائم المنافية للأداب العامة في القوانين الخاصة وقانون العقوبات –الفقه-القضاء-التشريع٢٠٠٩ص١٣

ليستى سەرچاوەكان

دواى قورئانى پيرۆز

يەكەم: پەرتوكەكان بە زمانى عەرەبى

1.احمدامين، شرح قانون عقوبات، قسم الخاص، الطبعه الثالثه منقعه، مكتبة النهضه، بغداد، بدون سنة نشر.

٢.أسامة الكردي، تقنيات التواصل الحديثة، مركز الأبحاث العربي، قطر، ٢٠٢٠.

٣.بدر البدر ، مقالة التشهير عبر الإنترنت سابقة قضائية، جريدة الرياض.

٤.بشير عبد الزهرة الدليمي، الجريمة الإلكترونية بين الواقع والتشريع، دار الصفاء، عمان، ٢٠٢١.

5.جميل عبدالباقى الصغير: الانترنت والقانون الجنائى ، الاحكام الموضعيه للجرائم المتعلقه بالأنترنيت ، دارالنهضه العربيه ، القاهره، ٢٠١٢.

6.حسني عبد السميع إبراهيم : الجرائم المستحدثه عن طريق الإنترنت ، دراسه مقارنه بين الشريعه والقانون ، دار النهضه العربيه ، القاهره، ٢٠١١.

٧.حسين جاسم الساعدي، الجرائم الإلكترونية وأثرها في القيم الاجتماعية، دار الكتب القانونية، بغداد، ٢٠٢٠.

٨.خالد إبراهيم، مكافحة الجرائم الإلكترونية في ضوء التشريعات المعاصرة، الطبعة الأولى، المؤسسة الحديثة للكتاب، بيروت، لبنان، ٢٠٢٢.

٩.خالد العبدلي، التعليم الرقمي: التحولات والتحديات، دار الكتاب الحديث، القاهرة، ٢٠١٨.

١٠.خالد حسن، التسويق الرقمي، دار العلم للنشر، القاهرة، ٢٠١٧.

١١.خالد خليل العزاوي : *الجرائم الأخلاقية في القانون الجنائي العراقي*، دار الثقافة للنشر والتوزيع، عمان، الأردن، ٢٠١٦.

١٢.د.رزگار محمد قادر: (ملاحظات على قانون منع إساءة استعمال أجهزة الإتصالات رقم (٦) لسنة ٢٠٠٨)، مجلة ميزان العدالة، عدد (٣٥) سنة ٢٠٠٨.

١٣.د.مجدي محمد عبد الجواد الداغر استخدامات الإعلاميين لشبكات التواصل الاجتماعي والإشباعات المتحقق دراسة تطبيقية على القائم بالاتصال بالمؤسسات الإعلامية بالسعودية, مجلة كلية الآداب جامعة الزقازيق, العدد ٦٤ مارس ٢٠١٣.

١٤. دينا عبد العزيز فهمي، المسؤولية الجنائية الناشئة عن إساءة استخدام مواقع التواصل الاجتماعي، بحث مقدم للمؤتمر العلمي الرابع لكلية الحقوق جامعة طنطا، القانون والاعلام، الفترة من ٢٣-٢٤ ابريل ٢٠١٧.

15. روشن سردار محمد على ، المسؤولة الجنائيه عن الجرائم الاخلاقيه عبر مواقع التواصل الاجتماعى ، دراسة مقارنه، ٢٠٢٢.

16. الزبير حايف سالم: الاعتداء على الحياة الخاصة عن طريق الانترنت في التشريع العراقى واللبنانى ، دراسة مقارنة ، دارالنضة العربية للنشر والتوزيع، ٢٠١٩.

١٧. سارة أحمد، المجتمعات الافتراضية، مركز الدراسات الاجتماعية، السعودية، ٢٠١٦.

١٨. محمد حماد مرهج الهيتى: الجريمه المعلوماتية نماذج من تطبيقاتها ، دراسة مقارنة في التشريع الاماراتى والسعودى والبحرينى والقطرى و العمانى ، دارشتات للنشر والبرمجيات –مصر- الامارات ، ٢٠١٣.

١٩. محمد عبد الله، التواصل الاجتماعي في العصر الرقمي، دار النشر العربية، بيروت، ٢٠١٥.

٢٠. محمود نجيب حسني ، شرح قانون العقوبات القسم العام، الطبعة السادسة، دار النهضة العربية، القاهرة، المصر، ١٩٨٩.

٢١. المدعي العام قاسم حسن عبدالقادر: (مكافحة جرائم الهاتف النقال)، بحث مقدم الى مجلس القضاء، ٢٠١٢.

٢٢. مصطفى القاسم، الجرائم الإلكترونية عبر شبكات التواصل الاجتماعي، الطبعة الأولى، دار الفكر العربي، القاهرة، مصر، ٢٠٢٠.

٢٣. المنظمة الدولية للهجرة(IOM) ، الدليل العراقي لحماية ضحايا الاتجار بالبشر، بغداد، ٢٠٢١.

٢٤. موقع جريدة الاتحاد للأخبار، أضرار وسائل التواصل الاجتماعي". موقع الاتحاد للأخبار. تأريخ اخر الزيارة:٢٠٢٥/٣/٤، مؤرشف من الأصل في ٢٠٢٣-١٠-١٢

٢٥. وسيم شفيق الحجار، النظام القانوني لوسائل التواصل الاجتماعي دراسة قانونية مقارنة حول الحرية الشخصية والمسؤولية والاختصاص، المركز العربي للبحوث القانونية و القضائية، ط١، لبنان، ٢٠٠٧.

٢٦. وليد عبد الكريم، القانون الجنائي والإعلام الرقمي، الطبعة الثانية، دار الثقافة للنشر والتوزيع، عمّان، الأردن، ٢٠١٩.

٢٧. مروة فريد ، التسويق عبر الإنترنت، دار الحكمة للنشر، القاهرة، ٢٠٢١.

٢٨.عثمان محمد الدليمي: (مواقع التواصل الاجتماعي: نظرة عن قرب)، (اردن، دار عيداد لنشر و التوزيع، ط١، ٢٠١٩).

٢٩.علي محمود، مقدمة في التواصل الاجتماعي، دار النشر العربية، بيروت، ٢٠١٤.

٣٠.فايزخليفه احمد بن يعروف، المواجهه التشريعيهوالامنية للجرائم المتصلة بمواقع تواصل الاجتماعى ، ٢٠١٩.

٣١.محمد أحمد ، الثورة الرقمية وأثرها على المجتمعات، دار الثقافة للنشر، عمان، ٢٠١٩.

٣٢.محمد الكندرى: الجرائم الاخلال باالحياء العام، دراسة التطبيقيه على جرائم تقنيات الهاتف النقال، المجلة الجنائيه القومية، المجلدالرابع والخمسون، العددالأول، مارس، ٢٠١١.

٣٣.يعقوب يوسف الجزوع ، محمدجابرالدورى: جرائم المخلة الاخلاق والاداب العامة في التشريع الجنائى العراقى، مطبعة النعمان – النجف الاشرف ، ١٩٧٢.

٣٤.يوسف القرضاوي، جريمة الزنا وعقوبتها في الشريعة الإسلامية، مكتبة وهبة، القاهرة، ٢٠٠٠.

٣٥.عبدالحميد الشواربي، الجرائم المنافية للأداب العامة في القوانين الخاصة وقانون العقوبات – الفقه-القضاء-التشريع٢٠٠٩.

دووەم: یاساکان

٣٦.یاسای ژمارە (٣٦)ی ٢٠٠٧ یاسای رِۆژنامەگەری لە هەرێمی کورستان.

٣٧.یاسای ژمارە (٦)ی ساڵی ٢٠٠٨ دەرچوو لە پەرلەمانی هەرێمی کوردستان-عێراق.

٣٨.مرسوم بقانون رقم ٥ لسنة ٢٠١٢ بشأن مكافحة جرائم تقنية المعلومات، الجريدة الرسمية الامارات، العدد (٥٤٠)ملحق السنة الثانية و الأربعوب بتأريخ ٢٠١٢/٨/٢٦.

سێیەم: توێژینەوە:

٣٩.عبدالله خالد عزيز صابر، المسؤوليه الجرائيه عن جرائمة التعامل بوسائل الاخلال بالحياء و الاداب العامه فى تشريع العراقى، مجلة الجامعة العراقيه المجلد(٧١)، العدد(٢) ، ٢٠٢٥،

چوارەم: بریارەکانی دادگا

٤٠.بریاری دادگای ژمارە (١٤١/ك٣ /٢٠٢٥) لە (٢٠٢٥/٥/٢٠) لە دادگای کەتنی هەولێر /٣ / بەگوێرەی مادده (٢) یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی بریاردا بە سزدانی تاوانبار (بریاری بلاونەکراوە)

٤١.بڕیاری دادگای ژماره (٢٩٦٢/ك١/ ٢٠٢٤) له (٢٠٢٥/٤/٢٧) له دادگای کەتنی هەولێر /١ بەگوێرەی مادده(٢) یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی بریاردا بەسزادانی تاوانبار(بڕیاری بڵاونەکراوە)
٤٢.پاڵپشت به بڕیاری دادگای ژماره (٣٣٦/ك٣/ ٢٠٢٥) له (٢٠٢٥/٧/٩) له دادگای کەتنی هەولێر/٣ بەگوێرەی مادده (٢) یاسای قەدەغەکردنی خراپ بەکارهێنانی ئامێرەکانی پەیوەندی بریاردا به سزدانی تاوانبار (بڕیاری بلاونەکراوە)

پێنجەم: پەرتوک بە زمانی بێگانە:

43.Guillaume Florimond, Droit et Internet De la logique internationaliste à la logique réaliste, Bibliothèque des thèses, Editions Mare & martin 2016, p340-.143.

44.( ) JORF n°0143 du 22 juin 2004 page 11168, texte n° 2, Loi n° 2004-575 du 21 juin 2004 pour la confiance dans l'économie numérique.

List of sources

After the Holy Qur'an

First, books in Arabic

1. Ahmad Amin, Explanation of the Penal Code, Special Section, 3rd Edition, Al-Nahda Library, Baghdad, no publication date.
2. Osama Al-Kurdi, Modern Communication Technologies, Arab Research Center, Qatar, 2020.
3. Badr Al-Badr, Article: Online Defamation: A Legal Precedent, Al-Riyadh Newspaper.

4. Bashir Abdul-Zahra Al-Dulaimi, Cybercrime: Between Reality and Legislation, Dar Al-Safa, Amman, 2021.
5. Jamil Abdul-Baqi Al-Saghir, The Internet and Criminal Law: Substantive Provisions for Internet-Related Crimes, Dar Al-Nahda Al-Arabiya, Cairo, 2012.
6. Hosni Abdul-Sami Ibrahim, Newly Emerging Crimes via the Internet: A Comparative Study Between Sharia and Law, Dar Al-Nahda Al-Arabiya, Cairo, 2011
7. Hussein Jassim Al-Saadi, Cybercrimes and Their Impact on Social Values, Dar Al-Kutub Al-Qanuniyya, Baghdad, 2020.
8. Khaled Ibrahim, Combating Cybercrimes in Light of Contemporary Legislation, First Edition, Al-Mu'assasa Al-Haditha Lil-Kitab, Beirut, Lebanon, 2022.
9. Khaled Al-Abdali, Digital Education: Transformations and Challenges, Dar Al-Kitab Al-Hadith, Cairo, 2018.
10. Khaled Hassan, Digital Marketing, Dar Al-Ilm Lil-Nashr, Cairo, 2017.
11. Khaled Khalil Al-Azzawi, Moral Crimes in Iraqi Criminal Law, Dar Al-Thaqafa Lil-Nashr Wal-Tawzi', Amman, Jordan, 2016.
12. Dr. Rizgar Muhammad Qadir: (Observations on Law No. (6) of 2008 on Preventing Misuse of Telecommunications Devices), Mizan Al-Adala Journal, Issue (35), 2008.
13. Dr. Magdi Muhammad Abdul-Jawad Al-Dagher: Media Professionals' Use of Social Media and the Gratifications Obtained: An Applied Study on Media Professionals in Saudi Arabia, Journal of the Faculty of Arts, Zagazig University, Issue 64, March 2013.

14. Dina Abdul-Aziz Fahmy: Criminal Liability Arising from Misuse of Social Media, a paper presented at the Fourth Scientific Conference of the Faculty of Law, Tanta University, Law and Media, April 23-24, 2017.
15. Roshan Sardar Muhammad Ali: Criminal Liability for Moral Crimes Committed via Social Media, A Comparative Study, 2022.
16. Al-Zubair Haif Salem: Violations of Privacy via the Internet in Iraqi and Lebanese Legislation: A Comparative Study, Dar Al-Nahda Al-Arabiya for Publishing and Distribution, 2019.
17. Sarah Ahmed, Virtual Communities, Center for Social Studies, Saudi Arabia, 2016.
18. Muhammad Hammad Marhej Al-Hiti: Cybercrime: Examples of its Applications, A Comparative Study in Emirati, Saudi, Bahraini, Qatari, and Omani Legislation, Dar Al-Shatat for Publishing and Software – Egypt-UAE, 2013.
19. Muhammad Abdullah, Social Communication in the Digital Age, Arab Publishing House, Beirut, 2015.
20. Mahmoud Najib Hosni, Explanation of the Penal Code, General Section, Sixth Edition, Dar Al-Nahda Al-Arabiya, Cairo, Egypt, 1989.
21. Public Prosecutor Qasim Hassan Abdul Qadir: (Combating Mobile Phone Crimes), a study submitted to the Judicial Council, 2012.
22. Mustafa Al-Qasim, Cybercrimes via Social Media Networks, First Edition, Dar Al-Fikr Al-Arabi, Cairo, Egypt, 2020.
23. International Organization for Migration (IOM), Iraqi Guide for the Protection of Victims of Human Trafficking, Baghdad, 2021.

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦ / العدد ٥

24. Al-Ittihad Newspaper website, "The Dangers of Social Media." Al-Ittihad News website. Last accessed: 4/3/2025, archived from the original on 2023-10-12.
25. Waseem Shafiq Al-Hajjar, The Legal System of Social Media: A Comparative Legal Study on Personal Freedom, Responsibility, and Jurisdiction, Arab Center for Legal and Judicial Research, 1st ed., Lebanon, 2007.
26. Waleed Abdul Karim, Criminal Law and Digital Media, 2nd ed., Dar Al-Thaqafa for Publishing and Distribution, Amman, Jordan, 2019.
27. Marwa Farid, Online Marketing, Dar Al-Hikma for Publishing, Cairo, 2021.
28. Othman Muhammad Al-Dulaimi: (Social Media: A Closer Look), (Jordan, Dar Eidad for Publishing and Distribution, 1st ed., 2019.(
29. Ali Mahmoud, Introduction to Social Media, Arab Publishing House, Beirut, 2014.
30. Fayez Khalifa Ahmed bin Yarouf, Legislative and Security Response to Crimes Related to Social Media, 2019.
31. Muhammad Ahmad, The Digital Revolution and Its Impact on Societies, Dar Al-Thaqafa Publishing, Amman, 2019.
32. Muhammad Al-Kandari, Crimes Against Public Decency: An Applied Study on Mobile Phone Technology Crimes, National Criminal Journal, Volume 57, Issue 1, March 2011.
33. Yaqub Yusuf Al-Jazou' and Muhammad Jabir Al-Douri, Crimes Against Morality and Public Decency in Iraqi Criminal Legislation, Al-Nu'man Press, Najaf, 1972.
34. Yusuf Al-Qaradawi, The Crime of Adultery and Its Punishment in Islamic Law, Wahba Library, Cairo, 2000.

35. Abdul Hamid Al-Shawarbi, Crimes Against Public Morality in Special Laws and the Penal Code Jurisprudence - Judiciary - Legislation 2009.

Second, the rules

36. Law No. 36 of 2007 on Journalism in the Kurdistan Region.

37. Law No. 6 of 2008 passed by the Kurdistan Regional Government-Iraq Parliament.

38. Decree by Law No. 5 of 2012 on Combating Information Technology Crimes, Official Gazette of the UAE, No. (540) Annex II and 40 dated 26/8/2

Third: Research:

39. Abdullah Khalid Aziz Saber, Prosecutorial Responsibility for the Crime of Dealing with Immoral Causes of Shame and Public Discipline in Iraqi Legislation, Journal of the Iraqi University Volume 71, Al-Addad (2), 2025, p.

Fourth: Court decisions

40. Court Decision No. (141/K3/2025) on (20/5/2025) in Erbil District Court/3/ according to Article (2) of the Law on Prohibition of Misuse of Communication Devices decided to punish the offender (unpublished decision)

41. Court Decision No. (2962/K1/2024) on (27/4/2025) in Erbil District Court/1 according to Article (2) of the Law on Prohibition of Misuse of

Communication Devices decided to punish the offender (unpublished decision)

42. Based on the decision of the court No. (336/K3/2025) on (9/7/2025) in the Erbil District Court/3 according to article (2) of the law prohibiting the misuse of communication devices decided to punish the offender (unpublished decision)

Fifth: Books in foreign languages:

43 Guillaume Florimond, Droit et Internet De la logique internationaliste à la logique réaliste, Bibliothèque des thèses, Editions Mare & martin 2016, p340-.143.

44 JORF n°0143 du 22 juin 2004 page 11168, texte n° 2, Loi n° 2004-575 du 21 juin 2004 pour la confiance dans l'économie numérique.

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦/ العدد ٥